

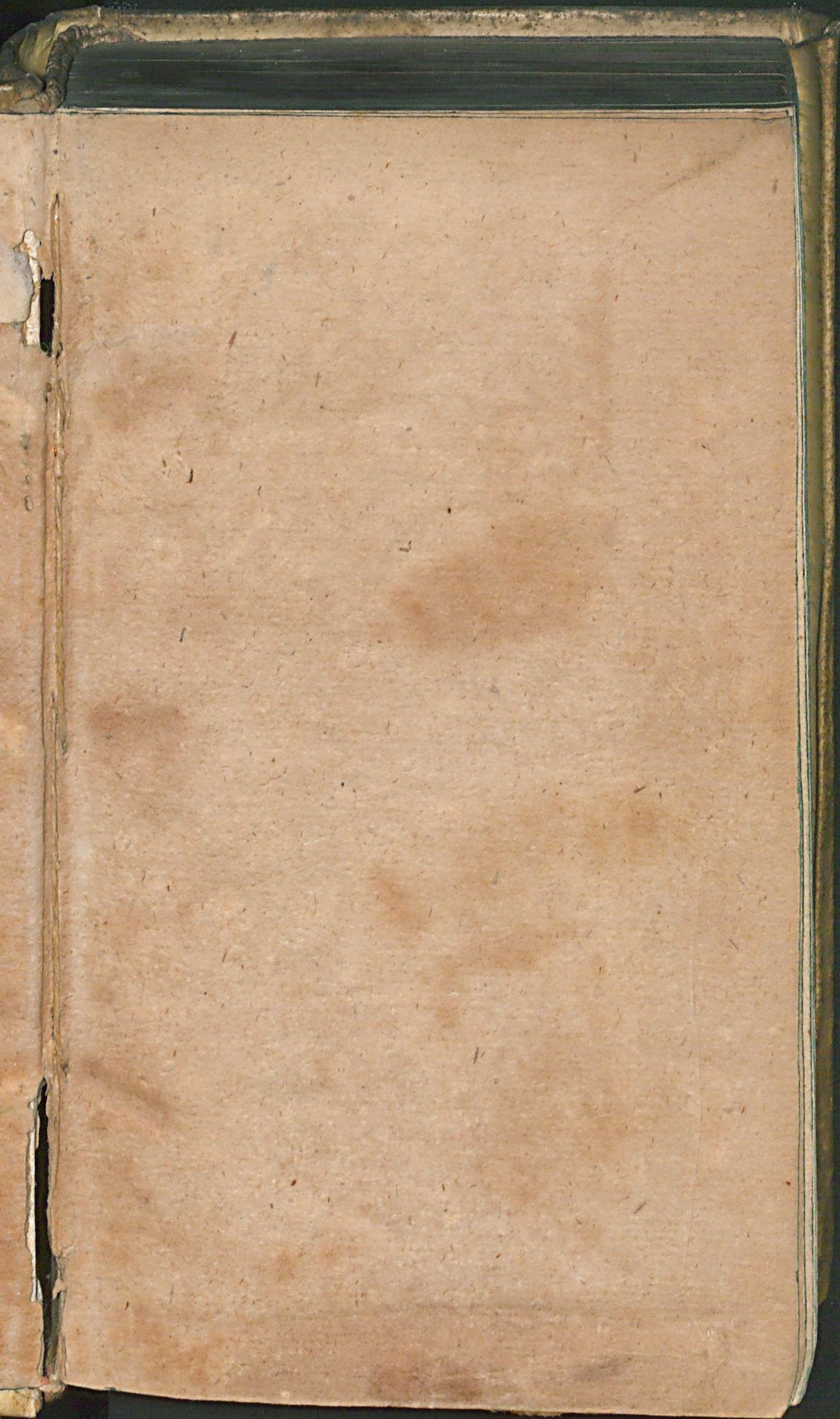

33

Qg. 169.

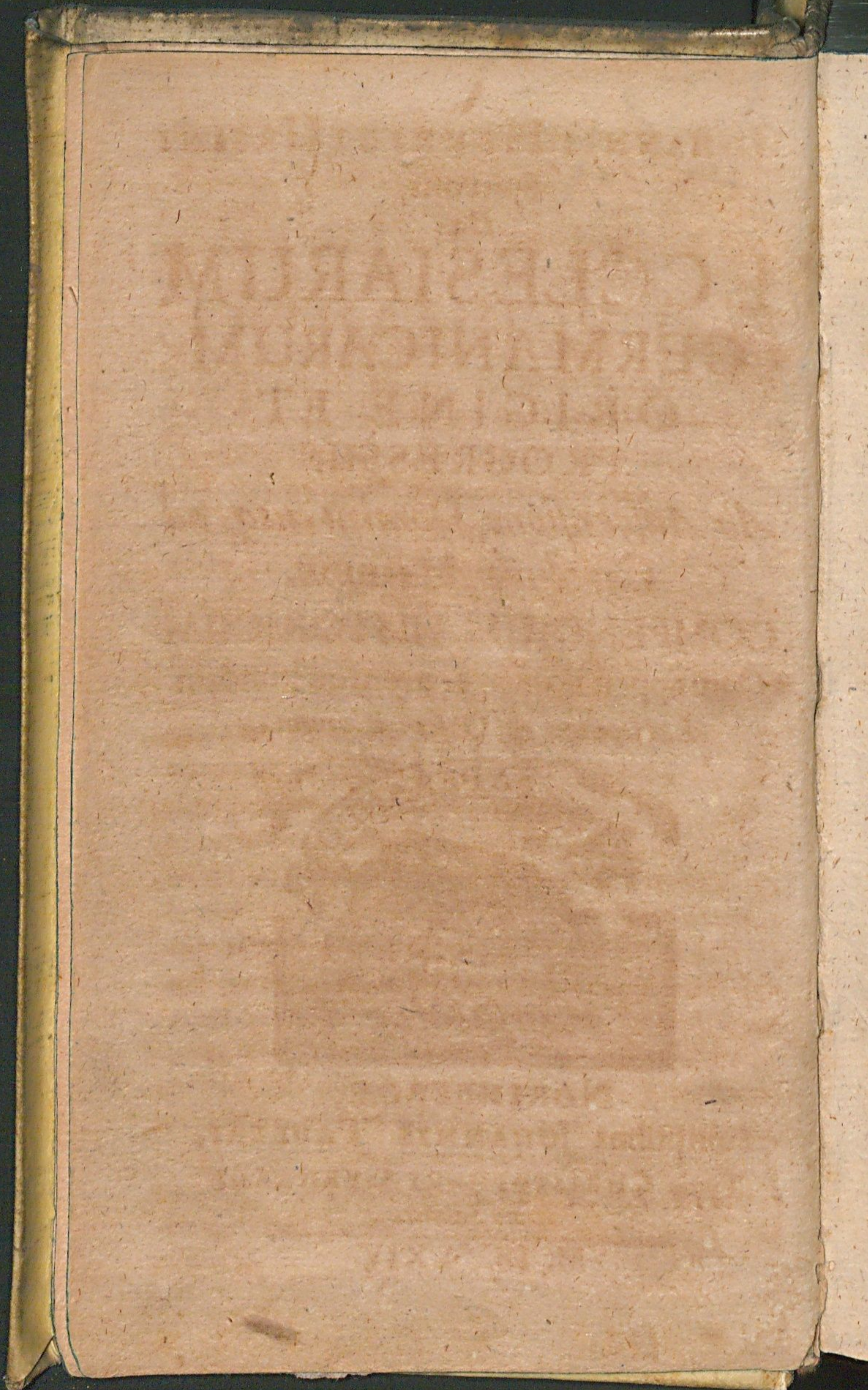

5

5

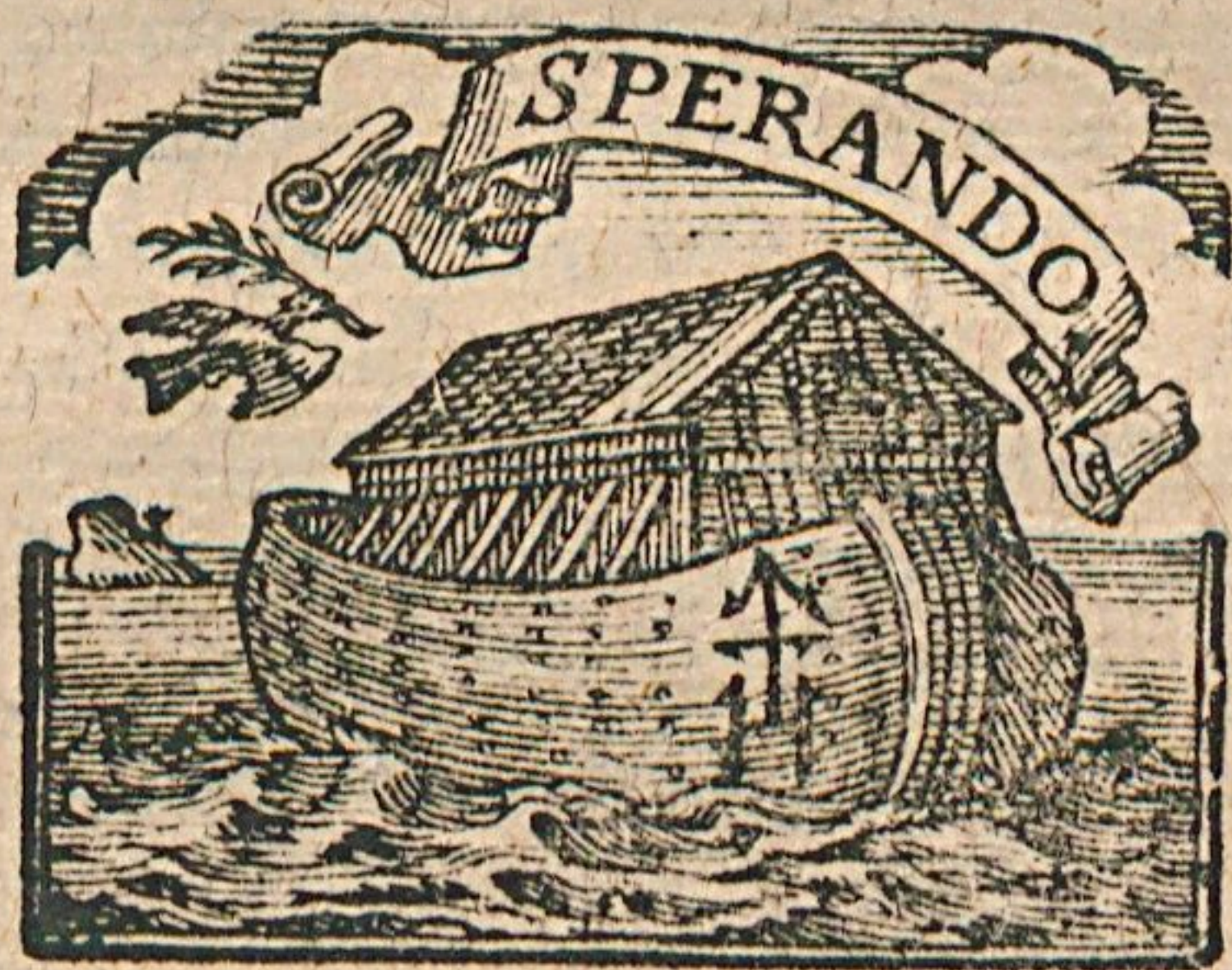

2
EPITOME
METAPHYSICÆ

Ex optimis auctoribus selectæ,

pro Juventute

GYMNASII RATISPO-
NENSIS.

NORIMBERGÆ,

Sumptibus JOHANNIS TAUBERI.

Typis CHRISTOPHORI GERHARDI.

ANNO M. DC. LXIV.

INSTITUT
MILITÄRISCHES

INSTITUT FÜR
MILITÄRISCHES

INSTITUT FÜR
MILITÄRISCHES

INSTITUT FÜR
MILITÄRISCHES

PROOEMIUM.

Ornelius Martini Celeber-
rimi nominis Philosophus, qui
inter primos Germaniæ Scho-
lis hanc Disciplinam certâ Me-
thodo tradidit, duo in primis observavit;

1. *Fieri non posse, uti Logica rectè explicetur, quin identidem mentio fiat Metaphysicæ; adeoq; neglectâ Metaphysicâ frustra in Logicis sudari:*

2. *Scholasticos, neglecto scientiæ ordine & Metho-
do, tantùm quæstiones ex Aristotele excerpere: quæ
ut sanè gravissimæ sunt; ita cujusvis attentionem po-
stulant, & merentur: tamen iis nihil aut parùm ju-
vari posse tyrones, in Præfat. ad Studiosos.*

3. *Quare post Logicæ præcepta statim hanc
doctrinam subjungere, & ex eâ puerorum usibus
tantùm illa delibare visum, sine quibus nec in Lo-
gicis, nec in cæteris Encycliis disciplinis progredi
posse arbitrabat. Præmittam autem pauca edi-
scenda, de Philosophiâ in genere, de quâ suprâ qui-
dem, sed magis Philologicè actum est.*

SECTIO I.

De Philosophiâ.

1. *Philosophia, vetustissimâ definitione,
rerum divinarum humanarumq; scientia est.*

A 2

2. Scien-

2. *Scientia* dicitur latiore vocabuli usu, q. d. esse *γνώσις* non tantum contemplativam, sed etiam activam cum iectâ ratione.

3. *Res divinae* sunt, quæ ad Deum spectant, aut ab ejus Voluntate dependent, ut per naturam aliter se habere non possint; in quarum solâ contemplatione intellectus acquiescit.

4. *Res humane* sunt, quæ à nostro pendent arbitria, ut aliter se habere possint; in quarum actione intellectus quiescit.

5. Undè constat Philosophiam, sic dictam, non esse *habitu animi* per se unum; sed ex pluribus, *Sapientiâ*, *Scientiâ* propriè & strictè dictâ, ac *Prudentiâ compositum*.

6. *Partes* itaq; ejus, vel *species*, duæ sunt: prior & nobilior *Theoretica*, sive *Contemplativa*, rerum divinarum, quæ à nobis non fiunt, sed ad cognitionem veri spectantur.

7. Posterior *Practica*, sive *Activa*, rerum humanarum, quæ à nobis fieri possunt & debent, ut Bonum cognitum appetamus, malumq; fugiamus: quod etsi minus nobile, magis tamen in vitâ utile est.

8. Constat igitur Philosophia *habitu Sapientiæ & Scientiæ*, ut verum rectè contempletur; & *Prudentiæ*, ut bonum benè agat.

9. *Sapientia* contemplatur summa Universalis, quæ *Transcendentia* dicuntur, quòd omnes rerum classes, sive *Predicamenta*, transcendant, & in omni genere reperiantur, ut sunt; unum,
verum

verum, bonum, &c. ut *Metaphysica*; τὰ μετὰ
τὰ Φυσικά.

10. *Scientia* considerat vel *naturam corporis naturalis*, τῶν αἰσθητῶν, rerum sensilium, ἐκ θεω-
θείσεως ὄντων, quæ in materiâ immersæ sunt, ut sine
eâ intelligi non possint, earumq; affectiones per
causas demonstrat, ut *Physica*, περὶ φύσεως:

11. Vel *Quantitatem*, ut est abstracta ratione à
materiâ *Physicâ*, ejusq; affectiones per causas de-
monstrat; ut *Mathematicæ* disciplinæ, puræ &
simplices dictæ, τῆς μαθήσεως: quæ sunt *Arith-
metica* & *Geometria*.

12. *Arithmetica* spectat numerum; *Geometria*
mensuram: utroq; quatenus νοητὰ intelligibilia
sunt, & ἐξ ἀφαιρέσεως ὄντα, à materiâ mente ab-
stracta.

13. Ex utroq; genere, *Physicâ* & *Mathemati-
câ purâ*, oriuntur *scientiæ mixtæ ac compositæ*; qua-
rum aliæ considerant *quantitatem in ipsis corpori-
bus naturalibus*; ut numerum in rebus numera-
bilibus, *Logistica*, ἀπὸ τῆς λογίζεσθαι, à ratioci-
nando, quæ est *Arithmetica Practica*, *Vulgaris*, *A-
stronomica*, *Geometrica*; mensuram in *Cælo*,
& *Terrâ*, ut *Astronomia* & *Geographia*.

14. Aliæ *quantitatem* contemplantur, in qui-
busdam *qualitatibus*: ut numerum cum sono,
Musica; mensuram cum luce & colore, *Optica*.

15. Deniq; principiis *Mathematicis* utuntur
quædam disciplinæ, quæ *Artibus* rectè annunc-

rantur, quòd pro fine habent *ποιήσιν* operis alicujus productionem; quales sunt; *Architectonica, Gnomonica, Graphice, Catoptrica, Mechanica*; quæ Quantitatem spectant *in figurâ*, ad fabricandum, aut efficiendum, ædificia, solaria & horologia Scia-terica, picturarum lineamenta, specula, machinasq; & alia miranda artificialia.

16. Quædam etiam, quæ *scientiis accedunt*, & in contemplatione acquiescunt: Sic ad Arithmetica Astronomicam accedit *Chronologia*, quæ considerat quantitatem in duratione temporis; ad Geometriam, *Geodæsia*, quæ spectat magnitudines mensurabilium; ad Logisticam vulgarem, *Statica*, quæ numeros expendit in pondere gravitatis aut levitatis; ad Astronomiam, *Astrologia*, quæ ex causis aut signis cœlestibus futura speculatur, &c.

17. *Prudentia Practica* est, & informat mores actionesq; humanas, regitq; appetitum cum rectâ ratione, in fugâ mali moralis, & appetitione boni. Estq; vel communis, quæ dicitur *Ethica*; vel specialis, quæ *Politica*; ad quam *Prudentia Polemica, Oeconomica, Scholastica*, referuntur.

18. Superfunt disciplinae summæ, quas hodiè *Facultates* appellant, quæ à *Philosophiâ suâ* quædam principia accipiunt, & non tam in Contemplatione, quàm in Actione acquiescunt; quales sunt *Theologia*, quæ partim naturalis est, partim & ad æternam salutem sola, revelata; *Jurisprudentia,*
 & *Me.*

& *Medicina.* Ubi desinit *Metaphysicus*, ibi incipit *Theologus*; ubi *Ethicus*, *jurisconsultus*; ubi *Physicus*, ibi *Medicus*.

Atque hæ sunt *Disciplinæ* ferè illæ, quibus hominum animi perficiuntur, ut & verè homines simus, & Deo quodammodò reddamur similes: quas veteres uno nomine *Philosophiæ* complexi sunt.

Notet *juventus*, de singulis ferè in *Atrio Latinitatis* actum esse, ex antiquis *Latinis* autoribus, ut gustum aliquem inde possint percipere; addo itaq; indiculum:

1. *De Theologiâ* verâ & falsâ, capp. 1. 2. 60. 61. 98. 99. 100.
2. *De Jurisprudentiâ*, capp. 63. 64.
3. *De Medicinâ*, capp. 21. usq; 25. & cap. 81. ac 97.
4. *De Physicâ*, capp. 2. & seqq. usq; ad 29.
5. *De Mathematicis* puris & mixtis, capp. 73. usq; ad 80.
6. *De Logicis*, capp. 70. 71. 72.
7. *De Ethicâ*, capp. 82. usq; ad 96.
8. *De Politicis*, capp. 54. usq; ad 69.
9. Deniq; de *Variis Opificiis*, artibusq; *Chrematisticis*, à cap. 30. usq; ad 53.

SECTIO II.

De Metaphysicæ Objecto &

Principiis, ἀρχαί.

1. *Metaphysica* propriè *Sapientia* est, qua contemplatur *Ens*, quatenus ens est.
2. *Objectum* itaq; ejus *materiale*, sive res considerata,

siderata, est *Ens*; *formale*, sive modus considerandi, *quatenus est Ens*.

3. In quo à cæteris disciplinis differt: Sola enim spectat *Ens*, quâ tale est; scilicet quatenus ut primum ac summè *Universale*, ab omni materiâ, re & ratione abstractum, intelligitur: ut mox patefcet.

4. Agendum itaq; 1. in *ἠποθωεία*, de *Ente*, & *Principiis ejus* demonstrationis, 2. in *θεωεία*, de *Entis affectionibus*, quas *Metaphysicus* demonstrat, & 3. de *Entis quasi speciebus*, in *ἰσθηθεία*.

LECTIO I.

De ENTE, ejusq; Principiis.

5. *Entis* vocabulum vel *participialiter* accipitur, vel *nominaliter*: *Participialiter*, idem est quod *existens*, sive quod actu est, extra suas causas; ut sunt omnia visibilia & invisibilia in toto Mundo.

6. *Nominaliter*, quod *simpliciter est*, sive existat reipsâ, sive existere possit; ut est homo nasciturus, rosa in hieme.

7. Deindè *Ens* distingui solet in *Reale* & *Rationis*: *Reale* est, quod citra & extra operationem intellectus est aliquid: *Rationis*, quod mente excogitatur, & extra intellectum nihil est; qualia sunt ficta, ut *Chimæra*.

8. *Ens Reale* verò vel *incomplexum* dicitur, quod unico entitatis conceptu intelligitur esse; ut homo, spiritus: vel *complexum*, quod plures conceptus animo objicit; ut homo doctus, spiritus bonus.

9. *Ens*

9. *Ens incomplexum re*, sive unâ voce significetur, ut animal; sive pluribus, ut corpus animatum; *est ens reale per se: Complexum*, ex substantiâ & accidente, ut homo albus; ut & quod *ens aggregatum* dicitur, ut exercitus, Respublica, acervus; *est ens per accidens*: ita scilicet ens, ut & unum est.

10. Ens igitur quod Metaphysicus contemplatur est *Ens nominaliter dictum, reale, incomplexum, & per se*: cujus affectiones demonstrandæ sunt.

11. Porrò in omni *intellectione* est 1. *Objectum*, 2. *Conceptus*, de illo: quem sequitur 3. *vocabulum*.

12. *Objectum* est res reive ratio, quæ ad intelligendum menti per speciem quandam intelligibilem objicitur, & ideò vulgò dicitur *Conceptus objectivus*, ut sunt omnia quæ intelligi possunt.

13. *Conceptus* est νοήμα sive imago & *notio*, ab intellectu formata rem objectam repræsentans: eaq; vel *prima*, quæ formatur cognitione directâ, absolutâ; ut cùm intelligo corpus vivum, esse animal: vel *secunda*, quæ formatur cognitione reflexivâ, comparatâ; ut cùm animal respectu inferiorum intelligo, esse aliquid pluribus commune, eandem naturam participantibus. Hæc notio vocatur *Conceptus formalis*.

14. Huic notioni imponit tandem intellectus *ad placitum σύμβολον* aliquid, id est, *Vocabulum*: quod vel *primam* notionem significat, ut cùm dico; hoc est animal: vel *secundam*, ut cùm dico; animal est genus respectu hominis & bruti.

15. Considerat autem Metaphysicus *Ens* in primâ notione, sed *ut universale quid*, ab omnibus quæ sunt & intelliguntur præcisum, quod in omnibus & singulis mens esse intelligit, & *in conceptu formalis* reipsâ ac *nomine* quoque unit.

16. Sub hoc igitur conceptu entis communissimo & universalissimo continentur Deus & Creaturæ, substantiæ & accidentia; sed quatenus Entia sunt, communesq; habent quasdam affectiones, naturali lumine cognitæ.

17. Hinc axiomata: 1. *Ens quatenus ens primum cognitum est.* Nihil illo prius est, aut intelligi potest. 2. *Ens ergò definiri nequit:* 3. *Neq; habere potest principium essendi;* quia ut primum concipitur: primo autem nihil prius, nisi detur progressus in infinitum.

18. Nota autem: Ratione quâdam intelligitur *Essentia* entis principium quasi formale, per quam *Ens* hoc est, quod est. *Est enim Ens quod habet essentiam*, aut quod per *essentiam esse intelligitur.*

19. *Essentia* est primum quasi momentum, quo aliquid esse intelligitur: *Existentia* verò secundum est, quo aliquid non esse tantum, sed & *existere actu ipso* intelligitur.

20. In solo Ente increato, Deo, hæc duo unum & idem reipsâ sunt. Cætera omnia sic sunt, ut vel aliquando non extiterint, vel & non *existere* possint.

21. *Deus*, *Ens Entium*, $\acute{\omicron}\nu\tau\omega\varsigma\ \acute{\omicron}\nu$, sic sub communi Entis conceptu comprehenditur, ut omnem
com-

comprehensionem transcendat. Quare quicquid de Deo concipitur, ab omni conceptus imperfectione liberandum & abstrahendum est. Sic dixit Gregorius Nazianzenus v. gr. *Generationem Dei silentio colendam.*

22. Habet tamen Ens *Principia cognoscendi*: eaq; vel *incomplexa*, ut sunt quædam ejus affectiones, ex quibus aliæ demonstrari possunt: vel *complexa*, quæ sunt axiomata per se cognita: quorum hoc primum est; *Impossibile est, idem esse & non esse simul.*

SECTIO III.

De Entis Affectionibus,

θωεία.

23. Enti, quod primum cognitum est, inesse demonstrantur, quædam *πάθη*, sive *attributa*; eaq; vel *simplicia*, uno conceptu intelligenda, uti vulgò *Transcendentia* dicta; *Unum, verum, bonum*; quibus aliqui addunt, *perfectum*, ut & *Rem & Aliquid.*

24. Vel *disjuncta*, quæ disjunctivè attribuuntur Enti, idq; distinguunt. Philosophi nec in ordine, nec in numero conveniunt; res non magni momenti est.

LECTIO II.

De Affectionibus simplicibus, Uno & Vero.

25. UNUM dicitur Ens quatenus est indivisum

visum in se & divisum ab alio. Omne quod est aliquâ ratione unum est.

26. *Per se* quidem unum sunt, 1. unitate generica, homo & asinus, quorum unum genus est, animal: 2. Specifica, Petrus & Paulus, quorum una species est, homo: 3. Numerica, quæ maximè indivisa sunt, ut quæ *individua* dicuntur, de quibus postea.

27. *Per accidens* unum sunt, quæ vel *reipsâ* *divisa* sunt, & unum tantum *per aggregationem*, sive ea sit *ordinata*, ut in exercitu & civitate; sive *inordinata*, aut *confusa*, ut in acervo tritici:

28. *Vel reipsâ* quidem unita, sed tantum accidentaliter; sive *dua substantia* uniantur $\tau\epsilon\ \alpha\delta\epsilon\iota\sigma\iota\upsilon$, unione societatis & auxilii, ut duo amici, aut socii viatores; aut per $\alpha\delta\epsilon\iota\theta\epsilon\iota\sigma\iota\upsilon$, ut duo asseres conglutinando; sive *substantia & accidens*, ut homo doctus; sive *duo accidentia*, ut Musicus Æthiops.

29. Sunt & alii non pauci modi *unitatis & unionis*; ut *Physica* naturalis, quando vel *partes* cum toto & inter se, vel *duæ nature* incompletæ ad unam completam junguntur; ut manus, brachia, & cætera cum corpore: Item anima & corpus ad constituendam naturam animalis.

30. *Vel Ethica* moralis, $\tau\epsilon\ \alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\iota\upsilon$, ut quando Rex & Legatus, maritus & uxor, pro uno habentur, propter mutuum respectum, & relationem unius ad alterum.

31. *Vel hyperphysica*, mystica & supernaturalis, quæ *Metaphysicæ* sphaeram transcendit, & *Theologicæ*

logicæ contemplationis est; ut est unitas Essentialis, Personalis, Spiritualis, Sacramentalis, de quibus omnibus D. Chemnit. de Duab. Nat. cap. 7.

32. Denique tot sunt modi Unius, quot Entis: nam *ab uno, in unum, & ad unum tendunt omnia*: sublatâq; unitate, tollerentur omnia.

33. VERUM, id est quod caret fictione, vel non habet solum apparentiam. *Veritas Metaphysica* est conformitas rei & intellectus; sive cum res ita est, uti secundum essentiam suam intelligitur, vel intelligi debet & potest.

34. Sic *Veritas Physica* est, quâ res tales sunt naturales, quales ab intellectu divino productæ sunt, & à nostro intelligi debent: sic Verus homo dicitur, verus ignis, &c.

35. *Veritas technica*, quâ res artificiales sunt tales, quales mens artificis concepit, & esse voluit juxta artem: Sic ergo omnes res creatæ *veram entitatem* habent, quando conformes sunt idæ in mente divinâ: & artificialia tunc vera sunt, quando respondent idæ in mente artificis sui, ut verus calceus, &c.

36. Itâ *veritas Theologica* rerum divinarum est, cum tales sunt, quales à Deo cognoscuntur, & à nobis juxta revelationem Dei factam cognosci debent; sic Christus est Verus Deus.

37. *Veritas Logica* est quando conceptus formalis, sive *notio rei* conformis est cum conceptu objectivo, sive *cum re intellectâ*, ut cum concipitur mulus quod extra intellectum per se; non ut equus, quod non est, nec concipi potest, nisi per errorem, & falsi-

& falsitatem. Hinc oritur *Veritas propositionum*, in compositione & divisione, & porro in *Διαβολα* in discursu.

38. *Veritas Ethica* virtus est, quæ opponitur mendacio & hypocrisi, de quâ suo loco.

39. *Veritas* ergò *Metaphysica* inest enti per se, per sua principia, in essendo. *Verum vero non repugnat*, sed consonat.

LECTIO III.

De Bono & Perfecto.

40. **BONUM** est Ens quatenus conforme vel conveniens est voluntati, ut in eo sibi complacere, & id appetere possit.

41. Ità *omnia à Deo creata* bona sunt; vidit enim per *Ευδονία* complacentiam *bona esse*; ideoq; prævisa creare, creata in præsens approbare, & deinceps conservare voluit.

42. *Creator* verò ipse bonus est, *per se & independenter*; quia sibi ipsi convenit, sufficit, in seipso complacet & acquiescit; & *originaliter*; quia cætera omnia ab ipso per participationem bona sunt, quatenus voluntati ejus conveniunt.

43. Atq; hoc est *bonum Transcendentale*, sive *Metaphysicum per se*; cui subest *bonum Naturale*, quod propter bonitatem naturæ appetibile est, ut cibus animali: & *bonum Merale*, quod appetitur vel propter *honestatem*, ut *Virtus*; vel propter *utilitatem*, ut *divitiæ*; vel propter *juvanditatem*, ut *Voluptas*.

44. Bo-

44. *Bonum* verò *per accidens* dicitur, quod vel *propter aliud* est bonum, ut potio amara propter salubritatem: vel *alicui*, ut missio sanguinis plethorico; vel *aliquando*, ut cœlibatus propter instantem necessitatem; vel *incomparatione alterius*, ut jactura in metu naufragii: quæ ut talia per se non sunt appetibilia; sed quatenus entia sunt, etiam *transcendenter bona* sunt, & per se.

45. Denique *Bonum* aliquid *apparenter* dicitur, quod tamen verè & per se malum est, ut furtum propter divitias, adulterium, propter voluptatem: *sub specie enim boni mala appetuntur.*

46. *Perfectum* & *Pulchrum* cum Bono convertuntur: *Perfectum* est bonum, cui ad essentiam suam nihil deest, ut appetibile sit sub ratione hujus perfectionis: *Pulchrum* est bonum appetibile, sub ratione pulchritudinis.

47. *Nullum ergò Ens per se, quatenus tale, imperfectum est.* Nihil deesse potest Enti ad perfectionem suæ essentia. *Quicquid est suo genere perfectum & pulchrum est.*

48. Solus Deus *simplicissime* perfectus est, omnesq; habet perfectiones, *absolute* in omni genererum, *formaliter*, sed κατ' ὑπεροχὴν, *essentialiter*: *respectivè* verò in certo genere, eas quæ creaturis propriæ sunt, tantùm *Virtualiter, eminenter.*

49. *Res* & *Aliquid*, non attributa Entis sunt, sed *Synonyma* sunt; sic tamen ut *Res* propriè significet Ens reale, ejusq; essentiam: *Aliquid* non Enti opponitur, & aliquando nulli Enti. vide mox num. 55. 56.

EPITOME
LECTIO IV.
Opposita.

50. *Enti opponitur non - Ens, Uni multa, Vero falsum, Bono malum, Rei non - Res, πῶς Aliquid nihil. De his ergò etiam nonnihil dicendum est.*

51. *Non - ens variè dicitur: aliquando simpliciter & absolutè, quod planè nihil est, Verè non - ens, & negativè, quod nec intelligitur, nec potest intelligi: Ità non - entis nulla sunt causa, nulla accidentia:*

52. *Aliquando, respectivè, quod non planè nihil est, etsi non sit Verè Ens: talia sunt quæ dicuntur Non - ens privativè, quæ tamen aliquæ respectu sunt aliquid, ut umbra in superficie, cæcitas in oculo.*

53. *Item, quæ comparatè Non - ens, quia imperfectam habent essentiam, & ad nihil tendunt; sic materia per se, ut ait Augustinus, propè nihil est: Sic totus homo nihil est, & mera vanitas, Psalm. 39. 7. & omnia vanitas, Proverbio vulgato, ex Eccl. 1. 2. τὸ ὅλον κενόν!*

54. *Item quæ tantùm per ἀναλογία concipiuntur ut ens; ut sunt ficta, entia rationis, & quæcunque in solo intellectu sunt aliquid, & ad modum aliquem veri entis intelliguntur.*

55. *Nihil aliquando dicitur, quod est non - ens; aliquando quod est nullum ens. Sic ex nihilo nihil fit, id est, ex eo quod est non - ens, nullum ens fit.*

fit. Vide elegantissima carmina *de Nihilo*, collecta à Dornavio in Amphitheatro Socrat.

56. Dicitur autem *Nihil* tot modis, quot ejus oppositum *Aliquid*. Est autem aliquid in *latâ* significatione, idem quod *ens*, eiq; æquipollet; *strictius*, idem quod *ens reale*, positivum tantum, quod aliquam habet *quidditatem*, & Res est: *strictissime* quibusdam, quod habet essentiam ab alio distinctam, & est *aliud quid*, unum ab alio divisum.

57. Multum & multa ex opposito dicuntur ad unum. Itaq; *per se multa* sunt quæ actu ipso divisa sunt, aut reverà dividi possunt: Ità *quæ per accidens unum sunt*, *per se sunt multa*; & contrà, *quæ per se unum sunt*, *per accidens sunt multa*.

58. *Multitudo* autem vel *transcendentalis* est, vel *prædicamentalis*: illa in omnibus divisis aut divisibilibus intelligitur; hæc in solis rebus materialibus, ut *numerus*; qui efficitur divisione *Quantitatis* continuæ, juxta Aristotelem. Sic, ut Idem, *multitudo est id, quod in non continua divisibile est*.

59. Nulla multitudo est quæ non unitate transcendentali contrahatur, nec de Ente participat, nisi ratione unitatis. Ergò *omnia multa in uno conveniunt*; *Multæ partes, unum sunt toto*; *multa numero, unum specie*; *multa specie, unum genere*; *multa accidentia, unum subjecto*; *multa processibus, unum principio*, ut ait, Dionysius, qui vulgò *Areopagita*, de *Divin. Nominib. cap. 13.* Quare etiam *nulla multitudo actu infinita est*. Finitur enim ab uno transcendentali.

60. Falsum tot modis dicitur, quot oppositum illi Verum: *Falsum* autem *Metaphysicè*, quod non habet essentiam, nisi per fictionem intellectus. *Falsitas ergò non est in Ente, sed in intellectu*, Falsum & non-ens convertuntur.

61. *Falsum nullum ens est ab intrinseco*; dicitur autem aliquid falsum tantum *extrinsecà denominatione*, ut falsum aurum, quod aurichalcum verè est.

62. Oritur hæc falsitas ex ignorantia aut errore intellectus, quando decipitur à sensibus, *per apparentiam*, aut *similitudinem* ejus quod verum est.

63. Malum, bono transcendentali oppositum, non est positivum quid, sed privatio, sive carentia boni. Itaq; *nullum ens, per se, malum est. Mali nulla est essentia, nulla causa, nulla affectiones.*

64. *Malum pœnæ* est privatio boni, *naturalis* aut *gratiosi*, debiti inesse naturâ vel gratiâ; ut cœcitas visus, morbus sanitatis, mors vitæ, &c.

65. Hoc *bonum* quid est, quatenus pœnâ est; *non* quidem *transcendentaliter*, & *per se*: sunt enim privationes, quæ, quâ tales, non sunt entia *per se*: sed *relativè & per accidens*, v. gr. *originaliter*, quia à Deo justo & bono; *consequenter*, quia aliquod bonum per tales privationes à Deo intenditur, & efficitur; *quasi formaliter*, quia subjecto tribuuntur talia per modum habitus, & formæ in hærentis, ut cœcitas oculo; & *comparatè*, respectu alterius, sive verè mali, sive apparentis; Sic cœcitas corporalis bona est, respectu cœcitatis spiritualis; mors naturalis, respectu æternæ; morbus respectu mortis.

66. Ma-

66. *Malum culpæ* est privatio boni *moralis*, sive *Honesti*, jure debiti inesse; ex creaturæ rationalis voluntate deficiente ortum, & divinæ voluntati repugnans.

67. Hujus *materiale*, actio scil. aut habitus, aliquid positivum & adeò bonum transcendentaliter est; sed *formale*, defectus scilicet in actione, aut vitium in habitu, *abstractivè* spectatum, malum & adeò non-ens est; adeoq; nec essentiam habet, nec causam efficientem: undè & per ἀνομίαν definitur.

Hæc de attributis Entis simplicibus: sequitur

LECTIO V.

De Disjunctis, Primis: Actu & Potentiâ.

68. *Disjunctæ affectiones Entis*, quibus distinguitur, aliæ sunt *primæ* & *immediatæ*, quia Entis naturam immediatè consequuntur; aliæ *ortæ* & *mediatæ*, quæ mediante aliquo simplici attributo Enti conveniunt.

69. Immediatè igitur Ens 1. aliud est *Actus*, aliud *Potentiâ*: 2. aliud *Necessarium*, aliud *contingens*.

70. *Actu* est, quod existit, & est extra suas causas; ut flos vernus; *Potentiâ* est, quod etsi non existat, tamen esse potest, & jam est in suis causis, ut flos in hieme, adhuc in bullo suo, aut radice.

71. Vocabulum *Actus* variè usurpatur: Re-
B 2 spectu

spectu intellectus, ut in *Logicis*, in significatione tamen *Metaphysicâ*, actus distinguitur in *Signatum & Exercitum*: respectu voluntatis, ut in *Ethicis*, in *Elicitum & Imperatum*, in significatione morali, pro actione.

72. *Actus Signatus* dicitur, quô res intelligitur *formaliter*, abstractè à singularibus, in quâdam *Idéâ Universali*, ut est Genus, species, causa &c. quæ communi definitione suâ signantur, & proprio sub signo concipiuntur.

73. *Actus Exercitus* dicitur, quo res intelligitur *materialiter*, & concretè in suis singularibus, ut est, & existit; ut animal, homo, Petrus, artifex quæ concipiuntur in particulari, non in communi. Sic *Genus predicatur de Specie*, non in actu signato, per communes notiones, & nomina sua propria; non enim Species est Genus: Sed in actu exercito, per exempla particularia; verè enim dico: Homo est animal, ubi homo est species, animal genus.

74. *Actus voluntatis elicitus* est, quem per se & immediatè producit; *imperatus*, qui producitur mediantibus aliis potentiis, voluntatis imperio. Sic quoq; actus religionis elicitus & per se est, colere Deum; imperatus, consolari viduas, Jac. i. ult.

75. In *Metaphysicis* Actus vel substantiam significat completam, vel nudam propriè dictam formam. Quod ad substantiam, Actus purissimus & simplicissimus est solus Deus, excludens omnem potentiam passivam, cujus esse est existere, & cujus potentia actus. Cætera omnia actus sunt impuri, et si

etsi comparatè alia magis pura, alia magis impura sint.

76. Sic *Angeli actus puri* dicuntur, quia sunt immateriales; ut & *anima* per se spectatæ: Impuri tamen illi, quia Actu & potentiâ constant; hæ verò etiam magis, quia in materiâ existunt, ut formæ. Sic dicitur; *Actus quò magis formasunt, eò puriores sunt, & ad Deum accedunt; contrà, quò magis materiasunt, eò sunt impuriores, longiusq; à Deo recedunt.*

77. Quando verò actus pro formâ nudâ ponitur, respicit vel *potentiam*, vel *essentiam*: Cùm *potentiam*; *Actus est qui actuat & perficit aliquam potentiam*; sic formâ perficit materiæ *potentiam passivam*: actio verò perficit formæ *potentiam activam*.

78. Cùm *essentiam*; *actus est, qui dat esse rei*, estq; forma vel substantialis, vel accidentalis. Hinc distinctio in Actum primum & secundum.

79. *Actus primus* dicitur ipsa forma, sive *ἐντελέχεια* perfectio, quatenus est principium actionis aut passionis: *Actus verò secundus*, ipsa operatio, aut passio, sive *ἐνέρπεια*. Sic infans rationalis est actu primo; etsi nondùm ratione utatur actu secundo: visibilitas actus primus est, ridere secundus: Scientia actus primus, *θεωπεῖν* actus secundus.

80. *Actus primus* distinguitur 1. in actum *essentia*, & *existentia*, 2. in actum *formalem* & *entitativum*. *Actus essentia* est cùm res verè est, & apprehenditur per suam definitionem, etiamsi de facto

non extaret: *Actus existentia*, cum jam existit, & tunc dicitur *Ens Actuale*, *Ens in Actu*.

81. *Actus formalis* est forma informans actu ipso, per quam res est quod est, & quod existit: & solis rebus ex materia formâq; compositis convenit. *Actus Entitativus*, est ipsa rerum quidditas, aut entitas, quæ formam non habent; ut Deus, Angeli, materia prima, satis de Actu, ex quo intelligitur.

82. *Potentia*: Accipitur autem hoc vocabulum, vel prædicamentaliter, vel transcendentem: *Potentia prædicamentalis* Qualitas est, de quâ infra: *Transcendentis* vagatur per omnia genera, & non manet superveniente actu, sed recedit: nam quod actum habet, & actuale ens est, non retinet potentiam, nec amplius est ens potentiale.

83. Hæc igitur potentia est, quæ potest in actum deduci, aut actuari: Estq; vel rei producendæ, *Objectiva*, quâ res ab agente, cujus objectum est, producibilis est; sic mundus erat in potentiâ objectivâ ante creationem:

84. Vel rei productæ, eâq; vel *Activa* ad agendum, vel *Passiva* ad patiendum, sive recipiendum: illa est quâ aliquid est aptum ad producendum aliquid; hæc, quâ aliquid est aptum ad patiendum, aut recipiendum aliquid: Sic Oculus habet potentiam videndi activam & passivam:

85. Vel in solo producente, aut agente, quæ tantum *Activa*; sic in Deo infinita est, nec ab essentiâ re differt, undè & *Actus simplicissimus* dicitur.

citur. At in materiâ sola est potentia *Passiva*, recipiendi formam, undè & pura potentia dicitur.

86. *Potentia Dei vel absoluta* est, quâ omnia potest facere quæ vult, quæq; fieri aut esse possunt: vel *ordinata*, quâ potest, quæ Sapienter, justè, misericorditer, & veraciter vult. Potuit absolutè mundos producere plures: liberrimâ voluntate, pro Sapientiâ suâ produxit unum: quodq; finitum hunc fecit, non est defectus potentiæ Dei Activæ; sed in creaturâ impotentia Passiva, quæ non potest recipere infinitatem.

87. *Potentia Activa & Passiva* distinguuntur in *proximam & remotam*: Sic in semine proxima est potentia, ut fiat planta; in terrâ matre remota.

88. Utraq; vel est *Naturalis*, vel *Obedientialis*: illa quæ ex naturali aptitudine fluit, ut ab agente naturali in actum deduci possit; hæc quæ præter aut contra naturam ab agente voluntario: Sic ex aquâ per naturam fit vapor; Vinum supra & contra naturam; cerevisia, per artem. Sic asina naturaliter rudit, obedientialiter locuta est.

89. *Potentia activa* seorsum vel λογικὴ est, cum ratione; eaq; libera est, tam quod ad speciem actus, ut possit agere contraria; quam quod ad exercitium, ut possit agere vel non agere: Sic homo stare potest, vel ambulare, & neutrum.

90. Vel ἀλογική, merè naturalis, quæ ad unum determinata est, positisque omnibus requisitis, & nullo impediante, non potest non agere, nec potest agere contrarium; ut lapis nullo impediante non potest non descendere.

De Necessario & Contingenti.

91. Ens necessarium dicitur, quod aliter se habere non potest; vel quod immutabiliter est id, quod est.

92. Dicitur autem à *Necesse*, tanquam sine quo res nec esse quidem possit; varieq; accipitur, undè versus:

Utile, perpetuum, sustentans, & violentum,
Quatuor expressè vox denotat ista, NECESSE.

93. Necessitas in *Logicis* est complexa, propositionum Apodicticarum: ut contingencia *Topicarum*, de quibus supra cap. 4. sect. 5. in *Logicis*.

94. In *Ethicis & Physicis*. Necessarium idem sæpè quod *Violentum*. Necessitas *violentia Physica* est, dum resistentiâ naturali conjuncta, atq; opponitur *necessitati naturæ*: Sic Lapis naturaliter necessariò descendit propter suam gravitatem; sed violenter quiescit, in manu v. gr. contranitendo, & premendo deorsum.

95. Necessitas sive *Violentia, Liberè agentium*, ut in *Ethicis*, est *Coactio*, cum displicentiâ & renitentiâ patientis; eaq; opponitur *Libero arbitrio*: sed de hâc in *Ethicis*.

96. Necessitas *Metaphysicè* dicta vel est *absoluta & interna* ex naturâ rei immutabili: Sic Deus non potest non esse bonus: ignis non potest non urere: peccator non-renatus non potest non peccare:

97. Vel est *hypothetica*, ex suppositione alicujus;

eius; sic dicitur: *unum quodq̄, quod est, eo ipso dùm est, necesse est esse: Factum quod est, infectum fieri non potest.* Hominem, dùm liberâ voluntate aliquid vult, necesse est hoc velle, vide Augustin. 4. de Civ. Dei cap. 10.

98. Huic distinctioni convenit illa ex Logicis petita, & à Syllogismo, ad res ipsas translata; quod alia fit *necessitas consequentis*, rei in se spectatæ, & alia *consequentia*, quatenus cum aliis connectitur, aut alia supponuntur: Sic prævisa à Deo necessariò eveniunt, propter infallibilitatem præscientiæ: in se tamen, & ex causis suis proximis, Contingentia esse possunt, ac possent non fieri.

99. Denique aliquid *necessarium* dicitur *adesse*, aliud *ad benè esse*: ad esse necessaria sunt causæ producentes, & sustentantes, ut materia auri, ad aureum poculum: anima & alimonia homini: ad benè esse necessaria dicuntur, quæ utilia sunt & comoda, quæ *necessitas* vocatur *expedientia*, ut equo vehi in peregrinando, &c.

100. Contingens contrà est τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως εἶναι, quod potest aliter se habere, quia mutabiliter est, quod est. Neque enim necessariò connectitur cum suis causis, ut quæ casu vel fortunâ fieri dicuntur, quæq̄; liberè fiunt.

101. *Absolute per se & independenter* solus Deus est Ens Necessarium: cætera *dependenter, & ex hypothesi*, quatenus illa positis causis suis necessariò connectuntur.

102. *Contingenter* fit, quod velle π' ἴσως equaliter potest fieri, aut non fieri, ut quæ liberè fiunt;

B 5

vel

vel ὡς ἔπι τὸ πολὺ, ut quæ naturales habent causas, quibus in actu positis & non impeditis, necessariò eveniunt, sed per accidens tantùm, ut plurimum; vel quod raro fit, sive naturâ ut deliquia Lunæ; sive casu aut fortunâ, ut fodiendo terram inventio thesauri, de his in *Physicis*.

103. *Scientia est necessariorum Contemplabilem*, quæ aliter esse non possunt: *Prudentia per se contingentium*, quia pendent à liberâ voluntate, quæ tamen necessariò *agibilia* sunt, ex necessitate præcepti, aut debiti, &c. *Ars contingentium*, quæ ex suppositione finis & usus, ad benè esse necessariò *factibilia* sunt.

104. *Possibile* dicitur, quod in potentiâ necessariò verum est, & actu esse potest, vel per se absolute, vel secundùm quid. *Impossibile* contra. *Necessarium* est ignem urere, & *impossibile* non urere per se: & tamen possibile est, ac contingens secundùm quid, non urere; quando cætera ad agendum necessaria absunt, aut quid impedit actionem, ut Daniel. 3. v. 94. *Tantum de Disjunctis attributis Primis.*

LECTIO VII.

De Disjunctis ortis:

105. *Mediante Unitate per affirmationem*, *Ens* 1. aliud est *Universale aut Singulare*, 2. aliud *Totum aut pars*. Nam partes cum toto, & singularia cum suo universali, unum sunt:

106. *Per negationem*, *Ens* 1. aliud est
absol-

absolutum aut respectivum, 2. aliud idem, aut diversum. Sub respectivo continentur, 1. principium & causa atq; principiatum & causatum, 2. abstractum & concretum, 3. Subiectum & adjunctum, 4. prius & posterius. Sub eodem & diverso comparata & opposita. De his, quoniam in Topicis dictum est, brevioribus esse licet.

1. De Singulari & Universali:

107. Singularia sunt quæ non sunt communia, sed incommunicabilia, multis numero distinctis. Universale contra est unum aliquid ad multa pertinens, commune multis numero aut & specie distinctis.

108. Dicitur autem *singulare absolute*, quod est hic & nunc, & hoc aliquid, quod propriè unum numero, & Individuum; ut hic homo, Socrates; aliquando *respectivè* quod est: minùs universale, respectu ejus quod magis est, ut homo, respectu animalis.

109. Sic dixit Aristoteles; *faciliùs definiri singulare, quàm universale*: ut Jurisconsulti; *omnem definitionem esse periculosam*: Quia minùs universalia faciliùs cognoscuntur. At *absolute singularia* definiri nequeunt, & *singularium nulla est scientia*.

110. Sic *Inductio* procedit à singularibus, utroq; modo dictis, ad universalia; ut hoc vinum, & illud, & istud calefacit, &c. Ergò omne calefacit: & iterùm; homo nutritur, & bestia, & planta; Ergò omne corpus animarum nutritur.

110. Pri-

III. *Prima substantia* singulare quid est absolute: est quod; vel *suppositum*, vel *Persona*. *Suppositum* est substantia singularis, completa, & incommunicabilis: *Persona* est suppositum intelligens, non sustentatum ab alio: Sic Bucephalus Alexandri est suppositum; ipse Alexander Persona.

III. *Deus* non est substantia prima prædicamentalis, id est, infima, sed Transcendentalis summa. Itaque Individuum & singulare est seipso, non numero prædicamentali, sed naturâ. *Spiritus* individuuantur, ut v. gr. Michaël distinguatur à Gabriele, per actum essentiae suae proprium, quo quisque singulariter est unus ab altero divisus.

III. *Cætera Individua* unius speciei, ut Petrus, Paulus, Socrates, Plato, distinguuntur à priori, per actum formæ, quatenus in materiâ sensibili est: à posteriori, per accidentia individualia, quæ collectim in nullo alio reperiri possunt, ut dicitur;

Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus;

Propria quæ septem continet omnis homo.

III. *Universale* dicitur 1. *in causando*, quod est causa universalis, ut Deus omnium; 2. *in predicando*, quod de pluribus prædicari potest, ut sunt prædicabilia Quinque; Genus, Species, differentia, proprium, accidens: 3. *in Essendo*, quod pluribus aptum est inesse: prius *Physica*, alterum *Logica*, tertium *Metaphysica* contemplationis est.

III. Sic Universalia dicuntur *ὅλα πολλα*, ante multa,

multa, ut Idéæ in mente divinâ; alia ἐν πολλοῖς, *in multis*, ut naturæ communes in singularibus, de quibus h. l. & quædam μετὰ πολλῶν *post multa*, ut dicta prædicabilia.

116. Universale *in essendo* spectatur vel *materialiter*, & est res apta esse communis multis, citra operationem intellectus, ut natura animalis in homine; vel *formaliter*, ut est res actu una, & indifferens ad plura: Sic non est aliquid Universale actu ante mentis operationem:

117. Fit autem tale *per intellectum*, partim *comparando*, inter se plura, quæ in uno convenire intelliguntur; partim *abstrahendo* & præscindendo differentias singularibus proprias, ut sola natura communis remaneat in intellectu. Sic Animal intelligitur esse quid Universale, quod postea Genus vocatur, quando hominem & bestiam, in individuis contempletur, & inter se comparo, ac differentias abstraho, non considerando.

118. Est autem hæc *abstractio* mentis *non realis* separatio, sed *intentionalis*, per intellectum, cum unum intelligimus, seposito altero; ut Corvus intelligi potest secundum se, sine suâ nigredine: diciturque non *abstractio negativa*, quâ negatur hoc esse illud; ut cum dico, Corvus non est niger: sed *precisiva*, ut cum corvum definitio esse volucrem crocitantem, carnivoram: sine mentione nigredinis, &c. Vide infra num. 168. & seqq.

119. Pertinet huc distinctio inter *Commune & Proprium*: Commune est *communicabile*;

bile; Proprium incommunicabile: illud v. gr. animalitas in homine; hoc visibilitas.

120. *Proprium autem incommunicabile est specie differentibus: sed individuus suæ speciei, cuius proprium est, communicatur: ut risibilitas Petro, & Paulo. Ità propria non mutant subjectum, cuius propria sunt. Manet enim risibilitas in homine per inhætionem, nec alteri communicari potest, quod est non-homo.*

121. *Communicantur tamen propria unius aliquando unito, per accidens, possessivè ut usurpativè; ut in ferro ignito apparet, quod lucet & urit per proprietatem ignis propter unionem ferro ab igni communicatam.*

122. *Sic singulare incommunicabile est pluribus, quâ talia sunt, id est numero differunt. Quare etsi divina essentia singularis sit, tamen communicabilis est tribus personis, quæ non differunt numero, ut individua ejusdem speciei. Non enim tres Dii sunt, ut Abraham, Isaac & Jacob tres homines, Augustin. 7. de Trinit. cap. 6.*

LECTIO VIII.

De Ortis, ut 2. de Toto & Parte, ac
Simplici & Composito.

123. *Totum multis modis dicitur: 1. Perfectionale, quomodo Deus, totus sensus, totus visus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus sui, Plinio l. 2. cap 7. Ante omnia, post omnia, totus, unus, ipse, Scaligero &c. Totus scil. sine partibus, per se perfectissimus;*

124. Ali.

124. Aliter 2. *Potentiale*, vel potestativum, quomodo anima tota, cujus partes quasi sunt ejus potentia: Sic 3. *Totum per accidens*, ut & unum, *aggregativum*, ut totus acervus &c. Sed de his non agitur h. l.

125. *Totum igitur est quod continet partes, sive quod constituunt suæ partes, & cum eo unum sunt. Pars est quæ toto continetur, & cum aliis totum constituit. Est autem totum vel essentielle, vel integrale, vel universale.*

126. *Totum essenziale est, cujus partes sunt essentielles, id est, quæ totam compositi essentialiam constituunt; ut in Physicis materia & forma: in Metaphysicis, actus & potentia, item genus & differentia, natura & suppositum, &c.*

127. *Totum integrale est, quod constat partibus integrantibus, sive materialibus & quantitativis; estq; vel homogeneum simile, cujus partes ejusdem essentialitatis sunt cum toto, ut aqua, terra, aurum, &c. vel heterogeneum, dissimile, quod habet partes ὁργανικὰς, ἀνομοιομερεῖς, ut corpus humanum: hujus membra alia sunt principalia, quorum vel uno sublato tollitur totum, ut caput, Cor, &c. alia minus principalia, ut manus, digitus, pedes.*

128. Atq; hæc sunt præcipuâ ratione *Totum Metaphysicum*, prius ἔλον ἰσοιωδες, posterius σύνολον. Accedit *Totum Universale*, cujus partes sunt vel minus Universalis, vel singularis, ut Genus & Species. Nam Species sunt quædam partes Generis, & individua speciei.

129. Huc

129. Huc igitur pertinet divisio Entis in Simplex & Compositum: *Simplex*, quasi sine pliacâ, est quod caret compositione; *absolutè*, ut solus Deus; *comparatè*, quod aliquâ, ut ex materiâ & formâ; sic simplices sunt Angeli & Animæ. *Compositum* contrâ, quod ex unitis constat, in quæ dividi potest, ut omnia creata, aliquâ ratione.

130. Simplicitas unitatis summus gradus est, per quam Ens non tantum *indivisum* dicitur, sed etiam *indivisibile*. Itaq; quò quid *simplicius* est, eò *prestantius*. At in *Compositis* quò quid *magis Compositum* est, eò *perfectius*: quia multitudo formarum multiplicat perfectiones, quibus compositum longius recedit à materiæ imperfectione, quæ ad nihil proximè accedit.

131. Sunt autem *compositionis* varii modi: 1. est *ex esse & essentiâ*, quæ omnibus creatis actu existentibus competit: est autem compositio *non realis*, sed *rationis*, quæ in re tamen habeat fundamentum: nam esse, sive existentia, & essentia non differunt realiter, sed *ratione*, & quidem *ratiocinata*, ut ajunt; Quia entis essentia vera est, etsi actu non existat.

132. Deindè 2. est compositio *ex naturâ & supposito*, quæ in solis singularibus, sive individuis, locum habet: ea enim supposita dicuntur, & personæ: Est 3. *ex potentiâ & actu*: ubi potentia quasi materiæ rationem habet, & actus formæ.

133. Est 4. *ex Genere & differentiâ*, sive ex naturâ communi & superveniente differentiâ, quâ genus

nus

nus ad certam speciem restringitur; ut animal per adjunctum rationale esse, ad hominem.

134. Est 5. *ex subiecto & accidenti*, quæ compositum facit ens unum per accidens, ut cum dico: Homo doctus: Item 6. *ex pluribus & accidentibus*, ut in Angelis, ex Sapientiâ, potentiâ, Sanctitate, &c. Sic in eodem homine pulchritudo, fortitudo, doctrina, variaq; scientiæ compositionem faciunt. Hæ compositiones ad Metaphysicam spectant, & omnibus creatis communes sunt:

135. Superest 7. *ex materiâ & formâ*, quæ corporum naturalium propria est, ex quâ oritur quoq; compositio *ex partibus quantitativis*, sive integrantibus, de quibus modò, num. 126.

136. Hic ergò agendum quoque est, *de Genere, Specie, Differentia & Accidenti*, de quibus Porphyrius in Isagogâ: Verum quia hæc in solis entibus creatis prædicamentalibus, reperiuntur, rectius differuntur, in partem specialem, de Entis quasi speciebus.

LECTIO IX.

De absoluto & respectivo, quæq; sub hoc continentur: in primis Causâ & Causato;

137. Absolutum est quod caret respectu ad aliud; ut cum aliquid per præcisionem intelligitur sine altero in se solo; Respectivum quod habet essentiam ad aliud respicientem, sive terminatam; undè & Relativum & ad aliquid dicitur:

C

idq;

idq; non tantum *prædicamentaliter*, quod totum terminatur ad aliud; ut Pater, ad filium, &c. Sed & *Transcendentaliter*: quomodo omne Ens aliquo modo respectivum esse potest, vide num. 105.

138. Sic igitur *Respectiva* sunt 1. *Principium* & *principiatum*, & *caussa ac caussatum*. *Principium* est primum illud undè aliquid procedit, sive *in fiendo*, ut fiat; sive *in essendo*, ut sit; sive *in cognoscendo*, ut intelligatur. Summè primum est Deus: *Principii origo nulla: nam ex principio oriuntur omnia; ipsum autem ex nullâ re aliâ*, Cicero.

139. Latiùs patet vocabulum hoc quàm *caussa*: Itaq; aliud dicitur *principium caussale*, quod est vera *caussa* influens esse in aliud; aliud *non-caussale*: Sic rejectum fuit illud Arii: *omne quod natum est, habet principium*, Ambros. 2. Fide ad Gratian. c. 5. Filius enim Dei non habet *principium caussale*, sed est *principium de principio*.

140. Distinguitur etiam inter *principium quod* & *quo*: *Quod*, suppositum est, agens vel patiens; *Quo*, pars est, vel ratio, quâ mediante illud agit vel patitur: Sic homo cognoscit, aut vult aliquid; illud mediante intellectu, hoc voluntate.

141. *Principium non est necessariò realiter vel essentialiter distinctum à principiato*: Prius tamen est *principiato*, non naturâ, aut tempore, sed *ordine* & *origine*, & *prioritate naturalis enumerationis*. Apparet utrumq; ex attributis divinis, inter quæ datur *prioritas aliqua principii*, ut *infinitas essentia* est *principium infinitæ potentia*; & tamen omnia eadem

dem divina essentia ac simul sunt: Sic Pater est principium Filii & Spiritus Sancti, ac prima Persona in Trinitate.

142. *Causa* verò est principium per se influens ad esse *causati*, sive communicans alteri ut sit: *Causatum* quod ab alio per talem influxum pendet.

143. Definitum autem est *Causa* vera & univocè dicta: nam *Causa per accidens* & illa quæ dicitur *Causa sine quâ non*, æquivocè sic dicuntur: in quibus nulla est *ratio causandi*, sive potentia agendi, nullaq; *causalitas*, sive actus secundus, aut actio.

144. *Causa per accidens* dicitur, quando vel *agens* aliquid agit; vel *actioni* aliquid adjungitur præter intentionem agentis; non per se sed per accidens: priori modo; ut quando canit Medicus, per accidens, quia & Musicus est; aut quando medetur Jurisconsultus &c. posteriori; ut cum piscator piscatur aureum tripodem, aut si quis domum ingrediatur, & simul terra moveatur. Sic per accidens eveniunt, quæ casu aut fortunâ, ut in Physicis. *Casus* accidit *Causis* naturalibus; *fortuna* voluntariis.

145. Pertinet huc *Causa sine quâ non*, quæ est aliqua conditio, sine quâ non sequitur effectus, nullam tamen habens causalitatem; sic Venator ocreatus capit feram: Ignis calefacit aquam propius admotam. Item *causa removens impediens*; ut remotio puris causa est vulneris sanitatis; sectio funis, casus lapidis, qui eo suspensus est.

146. *Causa vera* in genere distinguitur in *In-*
ternam, quæ ad intrinsecam effecti constitutionem
pertinet, ejusq; essentielle complementum est, ut
materia & forma: & in *Externam*, quæ attingit ef-
fectum in fieri, non in facto esse, & essentiam ejus
non ingreditur, ut *efficiens & finis*.

147. *Efficiens* est à quâ res est: *finis pro-*
pter quam; aut cujus gratiâ, est: *materia, ex quâ*;
& *forma, per quam* res est. *Causatum efficien-*
tis, dicitur *effectum*; *materiæ, materiatum*; *formæ,*
formatum; *finis, finitum*. *Efficiens* ædificii, archi-
tectus est; *materia*, lignum, lapides, &c. *forma,*
structura ad Idæam artificis; *finis, habitatio*.

148. *Causa efficiens* alia est 1. *Procre-*
ans, quæ dat rei esse; vel *conservans*, quæ continuat
& conservat. *Causa corrumpens* aut destruens,
non est efficiens rei, sed contrarii: facit enim non
ut sit, sed ut non sit.

149. Alia, 2. *Universalis*, eaq; vel *Prima*, ut
Deus; vel *Secunda*, ut Cœlum, Sol, &c. alia *Par-*
ticularis, unius effecti determinatè, ut Homo: Sic
Sol & homo generant hominem: ille ut *Causa re-*
motâ & universalis, hic ut *proxima & particularis*.

150. Hinc *causarum series & ordo*, & cætera illa
Homerica: Suntq; *causæ, vel subordinate*, in qui-
bus quoniam non potest dari *processus in infinitum*,
oportet ad aliquam *Primam subordinantem*, non
subordinatam, perveniri; quæ ita *perfecta* sit, ut *in-*
feriores sine eâ nihil possint, illa *sine his omnia*: Sic
Deus

Deus & causæ secundæ essentialiter subordinatæ sunt, sed Deus his alligatus non est:

151. Vel sunt in istâ serie *coordinate*, ubi *plures stant pro unâ*: hæ proprie dicuntur *Socia*, ut cum tres equi trahunt currum, qui ab uno nequit trahi. His opponitur *Solitaria* à quâ totus effectus pendet, non concurrentibus aliis ejusdem generis & ordinis ut cum homo loquitur, equus unus trahit currum: Indè causa solitaria etiam dicitur ὀλικὴ *Totalis*, socia μερικὴ *partialis*.

152. Eodem pertinet distinctio inter causam *Remotam* & *Proximam*, ut inter *immediatam* & *mediatam*: Sic ignis causa est calefaciens aquam, *mediatione Virtutis*, per calorem suum; & *mediatione suppositi* intermedii, quod est olla, quæ calorem ab igne accipit, & aquæ communicat:

153. Item inter causam prædominantem, *Principalem*, quæ proprie αἰτιον & *minùs principalem*, sive *ministerialem*, quæ συνεαίτιον: & *instrumentalem*: est autem *instrumentum* aliud *animatum*, ut Servus, equus; aliud *inanimatum*, ut ferra, securis &c. aliud σύνεργον, vel ἐνεργητικὸν *efficax* & *activum* per se sub causâ superiore, virtute tamen ignobiliore, nec sufficienti nisi ab illâ elevetur; aliud ἀεργον, quod *passivum* est, & causa sine quâ non.

154. Est præterea 3. causa aliqua *Naturalis*, cæq; vel *merè talis*, vel *voluntaria*, aut libera; quarum illa agit necessitate naturæ, & ad unum effectū determinata est, ut ignis generans calorem, aut ignem; hæc agit potentiâ rationali, & indifferens est ad opposita, ut homo cum loquitur aut tacet, &c.

155. Aliqua *Moralis*, quæ in genere morum sic agit, ut etsi effectus non ex Virtute ipsius fluat, ei tamen jure imputetur; de quâ versus:

Jussio, Consilium, Consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans:

156. Denique *Causa Naturalis* vel est *univoca*, quæ effectum ejusdem speciei producit, ut homo hominem; vel *equivoca*, contrâ; ut Sol culices.

157. Ad efficientem refertur *movens causa*, sive *impulsiva*, quæ vel est *externa*, *ἡ ἐξ ἄλλοῦ*, non agens, sed *ἡ ἐξ ἑαυτῆς* occasio actionis; vel *interna*, *ἡ ἐξ ἑαυτῆς*, quâ igitur efficiens intrinsecus ad agendum: Itâ

Nox, & amor, Vinumq; nihil moderabile suadent.

Item *Causa Exemplaris*, quæ est *Idæa* sive forma in mente agentis concepta, & ejusdem conditio actionem antecedens.

158. *Finis* ὅ *Cui* propriè est *Objectum* in cuius gratiam agens agit; & *cujus gratiâ*, propriè *finis*; Sic Medici, ut *agrò* restituat *sanitatem*. Quia tamen etiam ille movet ad agendum, in cuius gratiam aliquid agitur, ideo & is aliquam finis rationem habet.

159. *Finis* autem alius est *primarius* vel *secundarius*, *principalis* vel *accessorius*; ut discendi, acquisitio disciplinæ aut artis, ad gloriam, & divitias: alius *internus* per se *intentus*, qui & *operationis*; alius *externus*, per se *non intentus*, qui & *operis*, ut est *usus*, aut per accidens *eventus*: Sic faber cudit cultrum, quo

quo effecto acquiescit operæ terminum adeptus; usus multiplex est, per accidens evenit homicidium.

160. In subordinatione finium alius est *intermedius*, alius *ultimus* in suo ordine, aut *simpliciter*: Scholæ frequentantur discendi causa, discendi finis est eruditio. Simpliciter autem ultimus finis est Deus: *Mundus propter hominem*, ut habet Hermetis Trismegisti sententia: *Homo propter Deum*. Homo omnium finis est *Indigentia*; quia omnibus aliquomodo opus habet: Deus hominis finis est *assimilationis*; hoc enim τὸ τέλος, ἢ ἐξομοίωσις τοῦ θεοῦ, ut cap. I. supra num. 56.

161. Materia dicitur vel *in quâ*, Subjectum recipiens, aut inhætionis accidentium; vel *circa quam* objectum occupans, aut operationis, adæquatum aut inadæquatum; vide infra n. 177. & seq. vel *ex quâ*, quæ propriè *caussa materialis*.

162. Est quæ; vel *prima*, quæ & *Elementum* primò dicitur, στοιχείον de quo in Physicis; vel *secunda*: illa simplex est, in purâ potentiâ ad formam & compositum: est quæ; primum subjectum omnium compositorum, ex quo fiunt, & in quod ultimo resolvuntur: *hæc* actu existens jam est compositum materiale, ut Corpus hominis, aurum poculi.

163. Reliquæ distinctiones exemplis clarescunt: Ovum est pulli *materia necessaria*, *sufficiens*, sed *transiens*: Farina panis frumentacei materia est *necessaria*, sed *insufficiens*, nam & aquam accedere oportet &c. Aurum poculi materia est *non ne-*

cessaria, sed arbitraria, sufficiens, & permanens.
 Materia *Logica* dicitur Genus: *Physica*, substantia
 est sed incompleta: *Mathematica* quantitatis ab-
 stractæ est *intelligibilis*, non *sensilis*; nam lineæ, &
 lineata, numerusq; numerans, quatenus *ὑποτά* sunt
 non *αἰσθητά*, habent partes materiales quibus con-
 stant: reliqua *accidentia* habent ferè materiam in
 concreto, in quo sustentantur.

164. Forma, variè usurpatur: Est enim 1.
 quæ dicitur *Forma totius*, scil. ipsa essentia aut quid-
 ditas rei, ut humanitas hominis; alia *Forma Partis*,
 quæ cum materiâ, ut comparte compositum con-
 stituit, ut anima cum corpore animal: & hæc dici-
 tur *forma Physica*, huc spectans: in communi ta-
 men & *Metaphysicè* forma dicitur ratio quidditatis,
 per quam res est, quod est, sive corpus sit, sive non
 sit: nam & accidentium forma est: *Logicè* forma
 dicitur differentia, & species ipsa, quæ ex genere &
 differentiâ componitur.

165. Deindè 2. Forma dicitur *alia interna* &
ἰσχωρῶν *essentialis*, ut anima hominis, quæ & *ἐντε-
λέχεια* & actus: alia externa, *accidentalis*, *ἐπιχωρῶ-
ν* *essentiam sequens*; ut corporis statura, & figura,
 quæ Prædicamentalis forma Qualitatis est. Sic
 3. quædam formæ dicuntur *non informantes*, sed tan-
 tum *Assistentes*, & moventes; quomodo Aristote-
 les Intelligentias credidit esse cœlorum motrices,
 ut nauta agit navim, &c.

166. *Forma per se & propriè dicta* est cujus com-
 pars est materia: *quæ non habent materiam, nisi se-
 cundum*

cundum quid, non etiam habent formam nisi improprie. Est autem Forma 1. *Substantialis* quæ dat esse substantiale, ut anima; vel *Accidentalis*, quæ accidentale, ut albedo: illa substantia est, hæc accidens.

167. Deindè 2. alia est *Generica*, quæ dat esse Genericum, quod pluribus speciebus competit; alia *Specifica*, quæ dat esse specificum, commune individuis; alia *Numerica*, quæ singularibus propria. Sola hominis anima *immaterialis*, aut à materiâ *separabilis* est; cæteræ formæ *materiales* & *inseparabiles* sunt. *Idæa* aut *caussa exemplaris* æquivocè forma dicitur, quia rem producendam non actuat ut sit, sed in solâ potentiâ constituat ex mente artificis.

168. Hæc de caussis, quarum intuitu *Ens* quocquè distinguitur in *dependens* ab alio, & *independens*; in *finitum* & *infinitum*; *creatum* & *increatum*; *generabile* & *ingenerabile*; *corruptibile* & *incorruptibile*; *completum* & *incompletum*; &c.

LECTIO X.

De cæteris Respectivis:

169. *Abstractum* dicitur *nuda forma*, sive *substantialis* sit, ut *humanitas*, *animalitas*; sive *accidentalis*, ut *albedo*, *doctrina*: *Concretum* verò *forma cum subjecto*, ut *homo*, *animal*, *albus*, *doctus*.

170. *Abstractio* in genere dicitur unius ab altero *separatio*; *Realis*, quando v. gr. *aurum* ab alio metallo

metallo impuriore separatur : Sic *accidentia non possunt abstrahi à substantiis subjectis*; quia *accidentium esse est inesse, aut adesse*.

171. *Mentalis* verò fit per operationem intellectus; eamq; vel *primam*, quando unum sine altero apprehenditur, quæ abstractio vocatur *præcisiva*; vel *secundam*, quando unum de altero negatur, aut etiam oppositum affirmatur; sic de Corvis Islandicis negatur nigredo, affirmatur albedo:

172. *Mentali præcisivæ* similis est quæ *sensu* fit, ut cum visus apprehendit pomi colorem sine odore, & odorem olfactus, sine colore. Est autem ista *mentalis*, vel *Physica*, vel *Mathematica*, vel *Metaphysica*.

173. *Physicus* abstrahit naturam corporis naturalis à materiâ singulari, non re, sed ratione: *Mathematicus* considerat quantitatem abstractam ratione, sive mente solâ, à materiâ sensili quâcunque: *Metaphysicus* Ens ejusq; attributa, quatenus simul re & ratione abstrahuntur à materiâ, vide num. 3 15. 117. De necessario usu horum terminorum, *Abstracti & Concreti, in Theologiâ*, & quidem de Personâ Christi, vide D. Chemnit. de Duab. Nat. cap. 1. & cap. 14.

174. *Subiectum* est, cui aliquid extra essentiam adjungitur: *Adjunctum*, quod tali adjungitur: *Extra essentiam* scil. non quod necesse sit adjunctum à Subjecto semper à parte rei esse distinctum; sed quod ad *primum rei conceptum*: nam adjungi dicitur alicui aliquid, non quod essentiam ipsam

ipsam ingreditur, ut actus aut forma; sed quod rei essentiam sequitur, eiq; accedit & quasi supervenit.

175. Sic ergò adjungitur 1. *Substantia Substantiæ*, ut in prædicamento Habitus, de quo infra: Item anima corpori, & in resurrectione olim corpus animæ: 2. *Accidens alicui accidenti*, ut figura quantitati, habitus animi potentiæ ejus. 3. *Accidens substantiæ*, ut albedo parieti, doctrina homini. 4. *Attributum Enti*, quod tamen cum ipso realiter idem est: Sic Deus est subjectum suorum attributorum, sine quibus primò concipi potest: Denique 5. *locus est subjectum rei locatæ*.

176. *Subjectum* 1. aliud est *inexistentiæ*, cui adjunctum inest, sed non ut accidens; sic ens suorum attributorum: 2. aliud *inhesionis*, cui adjunctum inhæret, ut accidens; ut doctrina homini:

177. Atque hoc vel est *subjectum quod*, sive *denominationis*, quod ab adjuncto denominatur, ut homo à doctrinâ doctus; vel est *subjectum quo*, sive *informationis*, quod ab adjuncto informatur, ut pars, cui primò & immediatè inhæret, ut anima hominis à doctrinâ.

178. Porro 3. aliud subjectum dicitur *adhesionis*, cui adjunctum exterius adhæret, ut vestis vestito, arma armato, phaleræ equo phalerato, aurum poculo inaurato:

179. Denique 4. aliud subjectum dicitur *occupationis*, circa quod adjunctum occupatur, ut visus circa lucem & colorem, scientia naturalis circa corpus naturale: quod *objectum* distingui solet 1. in *adequatum*, sive totale, & *inadequatum*, sive par-

partiale: 2. in *materiale*, quod est res ipsa considerata, & *formale*, quod est modus considerandi; 3. in primum *perfectiōis*, quod in scientiā nobilissimum est, & primum *adequationis*, quod est totale. 4. Per se, *primarium*; & per accidens, *secundarium*, quod ex accidenti venit in considerationem.

De Adjuncto Communi & Proprio, separabili & inseparabili dictum est supra & dicetur infra, in Prædicabilibus, vide num. 130. & 216.

180. Pertinet ad Adjuncta Entis *Signum & Mensura*: de his igitur & relativis, signato & mensurato hinc quoque agunt Metaphysici. Dicitur autem *Signum quod aliquid potentia cognoscenti representat*: illud aliquid representatum *Signatum* appellatur.

181. Potentia cognitiva cui fit representatio, non tantum *intellectus* est, sed etiam *sensus*: ita Canis sentit elevato lapide dari signum projectionis, quo viso fugit.

182. Sunt autem Signa 1. alia *Physica*, *naturalia*, ut fumus ignis, eaque; vel *necessaria*, *τεκμηρια*, ut fumus; vel *contingentia*, *ειροτα*, ut si quis concludat; pallet ergo amat:

183. Alia *Thetica*, *arbitraria*; ut hederasuspensa vini vendibilis: talia sunt vel *humana*, ex hominum arbitrio & consuetudine, qualia sunt militaria & alia *Politica*, ut arrha, annulus nuptialis, &c. vel *divina*, ut Sacramenta dicta:

183. Deinde 2. alia sunt *Rememorativa* præteritorum; *Demonstrativa*, præsentium; & *Prognostica*

gnostica futurorum : Sic S. Eucharistia memoriale est passionis Dominicæ, pignus Gratiæ præsentis, & arrhabo futuræ gloriæ. Huc pertinet πρόγνωσις Physica, v. gr. tempestatum, Medica sanitatis aut morborum, &c.

185. Adhæc 3. Signa quædam sunt *Theorica* tantum, nuda, συμπαντικά, significativa; quædam etiam *Practica*, μετέδοτικά, effectiva, & exhibitiva. Talia sunt Sacramenta, ut Baptismus regenerationis.

186. Pertinent huc *Nota*, *imagines*, *Typi*: Prædicatio verbi & administratio Sacramentorum, sunt Notæ Ecclesiæ: Filius Dei est Imago Patris ὁμοσίω: Isaac Typus Christi, &c. Item *Nomina* & *Vocabula*, de quibus num. II.

187. Item *Signa*, quæ vocantur, *Doctrinalia*, ut sunt *Conceptus* signa rerum; *Voces*, signa conceptuum; *Scriptura*, signa vocum, de quibus in *Dialect. I.* de Interpret. Denique quod alia signa sint γνωστικὰ νορισκάνια, ut notæ Ecclesiæ; alia μνημονεῖα commoneficientia; & alia σφραγίδες obfignancia ac certificantia, ut Sacramenta; & id genus plura.

188. *Mensura* est signum, quo *quantitas* aliterius cognoscitur: tam *molis*, ut cum dico hominem magnum corpore; quam *Virtutis aut perfectionis*, ut cum dico, magnum animo. *Mensura molis* sunt, pes, cubitus, ulna &c. *Mensura perfectionis* homo dicitur viventium, Deus omnium rerum: sic primum in unoquoque genere est *mensura reliquorum*.

189. Su-

189. Superest inter Respectiva Prius & Posterius : Prius est quod est antè ; posterius, quod post aliud : Simul quod cum alio.

Tempore, naturâ, prius ordine dic. & honore, Causatum causato dicimus esse prius.

Vide Augustin, 12. Confess. cap. 29.

190. Prior tempore est flos fructu, adolescentia senectute ; *duratione*, Deus mundo ; *σύγχρονα* simul rosæ & lilia, Julius Cæsar & Cicero.

191. *Ordo Naturæ* alius est in generatione, alius in intentione : Prior itaque est *ordine naturæ generantis* materia quàm forma : *Contrà ordine naturæ intendentis* prior est forma, quàm materia.

192. In divinis Pater filio prior est *ordine enumerationis*, & quidem *naturalis*, ratione originis aut processionis : non prioritate durationis, vel dignitatis, vel etiam naturæ ; quia hæc prioritas implicat dependentiam posterioris à priori. Sed in humanis ferè *ordo est ex arbitrio*, ut secundus in choreâ sit prior tertio &c.

193. *Prioritate cognitionis per se* notiora sunt simplicia compositis, causæ effectis, partes toto ; quod ad nos, *contrâ*. Nam quæ cognitione priora sunt, alia ratione, alia sensu priora sunt : ratione priora sunt universalia, sensu particularia, Aristot. 5. Metaph, c. II.

194. Deniquè priora etiam dicuntur quædam dignitate, vel æstimo, & quædam loco, sive situ, &c. Primum deniquè non dicitur quod est solum : nam sequentium respectu primum est : undè
jocus

jocus Demonactis in quendam, qui se dixerat pri-
mum & solum sapientem: *εἰ μὲν πρῶτον, ἔ μόνον*
εἰ δὲ μόνον, ἔ πρῶτον, apud Lucian. T. 2. Ali-
quando tamen *Primus* dicitur, non positivè, vel re-
spectivè, sed solùm *negativè*, qui non habet antecce-
dentem, sic Saræ filius primogenitus & tamen U-
nicus fuit Isaac.

LECTIO XI.

De Eodem & Diverso.

195. Idem in Metaphysicis respectivè dici-
tur ad aliud, cum quo convenit: sic diversum
quod cum alio non convenit. Dicitur utrumq;
vel strictè vel latè. *Strictè Idem est* quod cum alio
convenit in tertio aliquo essentiali, & per se est
idem, genere, specie, numero: *Latè idem*, quod
per accidens convenit, quâdam ἀναλογία, ut in
quantitate eâdem, quod dicitur *Aequale*; aut in
qualitate, quod *simile*. Sic *strictè diversum est*,
quod in nullo convenit; *latè* quod in aliquo.

196. Vel; Eadem dicitur 1. *absolutè*, ut homo
& animal rationale, ensis & gladius; 2. *relativè*, ut
v. gr. aureus calix & annulus sunt idem *materiali-
ter*; duo medicamenta purgantia, idem *effectivè*;
Musicum esse & Physicum, idem *subjectivè*; &c.
3. *Comparativè*, ut quæ conveniunt numero, *Pa-
ria*; quæ magnitudine, *equalia*; quæ qualitate,
similia.

197. *Diversa* tot modis dicuntur, quot Ea-
dem. Ex eorum consideratione oritur distinctio
& oppo-

& oppositio. *Distinctio* alia *realis* est, alia *rationis*: illa est eorum quæ multa sunt ante mentis operationem distinguentem; hæc eorum quæ ante hanc operationem sunt unum, non multa.

198. *Realiter distinguuntur*, quæ re differunt, ut aliud & aliud: quare de se invicem non possunt affirmari, nec sibi subordinari, & vel actu separata sunt, vel separari possunt, itemq; definitione: ut homo & bestia, lapis & planta, equus & asinus, Petrus & Paulus, albedo & dulcedo, &c.

199. *Ratione distinguuntur*, quæ cum unum sint re, nostro concipiendi modo ut plura apprehenduntur, & solo conceptu formali differunt: Fit autem hoc vel *ratione ratiocinante*, cum solo conceptu distinguuntur, quæ planè sunt eadem, ut in Divinis essentia, natura, vita; vel, ut Scholastici loquuntur, *ratione ratiocinatâ*, cum in re aliquod est fundamentum; sic attributa divina *ad intra* respectu divinæ essentiæ idem sunt, *ad extra* ab effectis distinguuntur, ut justitia & misericordia.

200. Additur à recentioribus quibusdam *distinctio modalis*, quæ tamen ad realem, sive ex naturâ rei, refertur. Sic *realiter* primò differunt calor & frigus; *modaliter*, calor intensus, à remisso; aqua tepida à calidâ.

201. *Oppositio* est diversitas cum pugnâ, eorum quæ definitione distincta sunt: Est autem talis pugnâ vel *inter multa*, ut sunt species *disparate*, homo, equus, Leo: vel *inter duo tantum*, quæ perfecta oppositio est: Eaq; duo vel sunt *positiva*, sive *contraria*, ut calor, & frigus; sive *relativa*, ut Pater & filius:

filius: vel sunt duo *negativa Contradictoria*, ut homo, non homo; aut *privativa*, ut Lux & tenebræ.

Atq; hæc adeò sunt *precipua Entis attributa*.

SECTIO IV.

De Entis quasi Speciebus,

ἐπιθεωεῖα.

LECTIO XII.

De Summis rerum Generibus, & in specie de Substantiâ.

202. Hactenus de Ente *Transcendentaliter* spectato actum est, quatenus, per præcisionem intellectus, ab omnibus rerum speciebus abstractum, modos tantum vel attributa habere apprehenditur, non & species:

203. Deus itaq; & creaturæ, ut & Substantiæ & Accidentiæ, non sunt veræ *Entis*, tanquam Generis generalissimi, *species*: neque Ens de istis Univo-
cè prædicatur, sed per *ἀναλογίαν*.

204. Hâc igitur analogicâ rerum omnium consideratione, descendit Metaphysicus quoq; ad contemplationem *certarum classium*, in quibus omnium *species*, vel quasi, aliquâ ratione ponuntur, distinctâ serie à summis, per media ad infima usq; disposita.

205. Hæ *Classes rerum Prædicamenta* dicuntur, quia in *Dialecticâ* ostendunt, *quanam de quibus, & quâ ratione, prædicari possunt ac debeant?*

D

ut

ut ex Typo Substantiæ mox apparebit, vide mox num. 208. & seqq. ut & 219.

206. Sunt autem *Classes* istæ, sive *Prædicamenta*, antiquissimâ & communissimâ distributione, **DECEM**: 1. Continet Substantias, res per se subsistentes: Reliquæ Accidentia, quæ istis accidunt. Horum alia sunt potiora & *primaria*: eaq; vel *Absoluta*, consequentia substantiæ materiam, ut 2. Quantitas, aut formam, ut 3. Qualitas; vel *Respectiva* ad alia, ut 4. Relatio:

207. Alia sunt *Secundaria*, quæ ex prioribus oriuntur; ut ex qualitate, 5. Actio, & 6. Passio; ex quantitate, 7. Quando, & 8. Ubi; ex relatione, 9. Situs & 10. Habitus. Hæc igitur Decem Summa rerum genera sunt:

208. Quamobrem quæcunq; vel sunt, vel esse, aut tantum cogitari possunt, in harum Classium aliquâ poni possunt, modo tamen diverso: alia per se, & directè, ut sunt entia per se, finita, realia, positiva, completa, univoca, naturalia; cætera, quæ vel omnes classes transcendunt, ut Deus & quæ transcendentia dicuntur, de quibus huc usque; vel propter imperfectionem suam infra has classes descendunt, ut sunt entia per accidens, rationis, artis, incompleta; vel ad unam classem referri nequeunt, ut complexa, de quibus omnibus supra; vel non veniunt in hunc rerum censum, vel indirectè & per reductionem referuntur.

209. Sunt autem illa quæ ponuntur; primò & per se, quatenus *Metaphysicus* considerat, Res ipsæ;

ipsæ; nam *Rerum* hæ *Classes* sunt: Sed ut *Dialecticus* ex his *Classibus* enunciationes fabricat, termini quoque & *rerum notiones* sunt; undè hæ *Classes* etiam *Predicamenta*.

210. Hinc *distinctio* horum terminorum: alii enim tantum *Subjicibiles* sunt, de quibus alii prædicari possunt, ipsi de alio nullo, ut sunt termini individui, *supposita* dicti: v. gr. Petrus, hic Equus, hæc albedo: Talium, quippe singularium, nulla est scientia:

211. Alii autem tantum *Predicabiles* sunt, ut ipsa hæc *summa genera*: inter hos *medii* sunt, qui & de inferioribus prædicari, & superioribus subjici possunt. Undè intelligitur, quid sint quæ à *Logicis* vocantur *Prædicabilia*?

212. Sunt enim propriè *Quinq;* voces rerum *Universalium*, quæ ut pluribus inesse aptæ sunt, ita & de pluribus prædicari possunt: ut *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Proprium*, & *Accidens*.

213. *Genus* est quod de pluribus, & quidem specie differentibus, in quaestione, *Quid est*, prædicabile est. Γένος ἔστι τὸ κατὰ πλείονον καὶ διαφορόντων τῶν εἰδῶν, ὃν τὰ τί ἐστι, κατηγορούμενον, ut cum dico; Rosa est flos, ruta est herba, equus est animal.

214. Estq; *Genus* vel γενικώτατον generalissimum, & summum, quod non potest esse species, ut dictum modò num. 210. vel ὑπάρχον subalternum, intermedium, quod respectu inferioris *Genus* est, & respectu superioris species: sic Arbor genus est respectu cerasi, pini, quercus; species respectu corporis vivi, &c.

215. Species est, quod generi subjicitur, & de quo genus in questione Quid est predicatur: estq; vel infima & specialissima, prædicabile scilicet de pluribus numero differentibus, scil. individuis; ut homo, de Petro, Paulo, Johanne &c. vel subalterna, quæ modò Species est, modò Genus; ut animal, arbor. Εἶδος ἔστι τὸ τετιόμενον ὑπὸ τὸ γένος, καὶ ἔ τὸ γένος ἐν τῷ τί ἔστι κατηγορεῖται. Estq; vel ειδικώτατον, vel ὑπάλληλον.

216. Differentia non qualiscunq; sed propria & essentialis, est prædicabile quod de pluribus, specie differentibus, aut individuis, in Quæstione Quale est, predicatur essentialiter. Dicitur Διαφορὰ εἰδοποιὸς differentia specifica; nam generi addita facit speciem: ut cum dico; animal est vel λογικὸν vel ἄλογον: ubi animalis vox per differentias restringitur ad duas species oppositas, quarum altera homo est, altera brutum. Διαφορὰ ἔστι τὸ πλεόνων καὶ Διαφερόντων τῷ εἶδει, ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἔστι κατηγορεῖται.

217. Proprium est quod soli speciei, & omnibus sub eâ contentis, ac semper convenit; ut ridere, vel risibilem esse, homini. Dicitur propriè in Quarto modo: nam quatuor modis aliàs proprium quid dicitur: 1. Soli, non omni: 2. non Soli, sed tamen omni: 3. Soli, omni, hæud semper: vel 4. Soli, semper, & omni: Exempli gratiâ: homini proprium est, quod sit 1. Grammaticus, 2. bipes, & 3. canescens, 4. deniq; ridens. De hoc in Attributis suprâ, num. 118.

218. Ac-

218. *Accidens est quod eidem contingit inesse, & non inesse; vel quod adest vel abest præter subjecti corruptionem: de quo deinceps: prædicatur de pluribus in quale accidentaliter, & contingenter. Hæc est Summa Isagoges Porphyrianae. His præmissis:*

219. *Substantia est ens per se subsistens, id est, ut non in alio habeat esse suum, tanquam in Subjecto. Hoc est hujus classis Genus generalissimum, quod per varias differentias oppositas postea dividitur in genera subalterna, & species usque ad individua.*

220. *Sic v. gr. qui latissimè vocabulo hoc Substantiæ utuntur, dividunt in completam & incompletam, quales sunt Materia & forma: Completam incorpoream & incorpoream, quales sunt Spiritus, Angeli, ut Gabriel, Michaël, &c. qui sunt individua, & dicuntur Substantia prime. Jam Corpora, quæ Physicæ contemplationis objectum sunt, vel simplicia sunt, ut Cælum & elementa; vel mixta, ut elementata: eaq; vel imperfecte mixta, ut Meteora; vel perfecte, quæ rursus vel inanima vel animata: inanima, fossilia, Metalia, lapides &c. animata, plantæ, animalia bruta, rationalia: sic descenditur usque ad singularia, sive individua, ut sunt; hoc aurum, ferrum, hic adamas, pyropus, hæc rosa, hoc lilium, hic piscis, hæc volucris, hoc insectum, Petrus &c. Hinc ergò Physicus accipit suum objectum.*

221. *Atq; hinc apparet, quæ Prædica'*

D 3

*lilium,
tium*

tum in hoc, cum in cæteris prædicamentis, *utilitas* sit? 1. *in divisionibus*; nam genera per differentias in species distribuuntur; ut animal per ἀλογον εἶναι καὶ λογικόν, in brutum & hominem; 2. *in definitionibus*; nam si generi addatur differentia, species definita est; ut homo est animal rationale:

222. *Proprietates Substantie* ab Aristotele recensentur hæ: 1. *Non esse in subjecto*; quo differt ab accidentibus: 2. *prædicari*, de substantiis primis scil. *univocè*, quod proprium est Secundis, sive Universalibus: 3. *Significare hoc aliquid*, rem singularem quod primis proprium: 4. *Nihil esse contrarium*, per se scilicet aduersativum: 5. *Posse tamen sine sui mutatione recipere contraria*, ut eadem numero aqua frigus & calorem: 6. *Non recipere magis & minus*, aut non posse intendi ac remitti: Sic homo non est magis animal quàm asinus, quamvis sit nobilius animal.

LECTIO XIII. & ultima.

De Accidentibus, eorumq; Novem Generibus.

223. *Accidens est ens quod inest substantia, eamq; afficit, nec tamen de ejus essentiâ est.* Itaq; dicitur *Ens in alio*, & non tam *Eus*, quàm *Entis ens*. Undè ut *substantia prima*, vel singularis, vocatur τὸ δε τι, *Hoc aliquid*, hic homo; sic *accidens singulare*, τὸ δε ἐν τῷ δε, *Hoc in hoc*; hæc albedo in hoc pariete.

224. *Accidens* 1. *potest adesse vel abesse citra*
CORRU-

corruptionem subjecti; ratio; quia non est de ejus essentiâ: 2. non habet materiam ex quâ, nisi intelligibilem, analogicam; ut Syllogismus terminos & propositiones, triangulum lineas; habet tamen improprie dictam in quâ, & circa quam. 3. Non potest per se producere substantiam; potest tamen virtute substantiæ: scil. agentis principalis, aut formæ substantialis: 4. Non est subjectum aliis accidentis quod, sed quo: nam mediante v. gr. superficie accidit color parieti. 5. Unum numero non migrat de subjecto in subjectum; id est, non potest esse in duobus subjectis numero diversis; ut hæc albedo in hoc & in illo pariete: 6. Quicquid Enti advenit in actu, scil. completo, est accidens.

225. I Genus accidentium est *Quantitas*, quæ est *accidens absolutum*, per quod *substantia extensa*, aut quod idem est, *quanta est*, ut habeat partem extra partem, & adeò mensurabilis ac divisibilis sit.

226. *Quantum* aliquid dicitur vel immateriale, *quantitate tantum intelligibili*; sic Angeli ab intellectu nostro, propter imperfectionem intelligendi, concipiuntur ut magni mole, & quasi partem habeant extra partem: vel materiale, *quantitate sensili*, quæ materiam sequitur: & hæc *Predicamentalis* est.

227. Deindè *Quantum* dicitur vel *perfectione* aut *virtute*; sic Deus magnus est, & alia *intensivè* quanta, gradu perfectionis, ut cum *Cor hominis minimum* dicitur & *maximum*; illud mole, hoc vir-

tute : vel *mole*, magnitudine *extensiva* : de hac Quantitate hic agendum est, altera ad qualitatis prædicamentum spectat, aut reducenda est. *In iis quæ non sunt magnâ mole, hoc est majus esse, quod est melius esse, Augustinus.*

228. Est autem *Quantitas* prædicamentalis, *extensiva vel Continua*, cujus partes communi termino copulantur, ut magnitudo; *vel discreta*, ut numerus. Atque huc est *objectum Mathematicæ scientiæ*, de quâ cap. seq.

229. *Quanto*, I. quâ tale est, scil. *extensivum, nihil est contrarium*, quod adversetur, aut vim habeat expellendi quod adversum est: nam 2. *quantitatis nulla est actio*: pendet enim à materiâ: 3. *Non recipit magis & minus*; nam etsi linea decem pedum *Major* sit, quàm duorum; non tamen intentione sui & formaliter *magis* quanta est, aut magis linea. 4. *Quanto proprium est ut possit esse æquale vel inæquale.* Alias affectiones Quanti demonstrat Mathematicus, de quibus breviter, pro instituto, suo mox loco.

230. II. *Qualitas*, est forma quedam *accidentalis*, per quam *substantia*, cui inhaeret, *Qualis* denominatur: idq; *vel simpliciter*, cum inest *satis intense*, quod ad gradum; *satis extense*, quod ad partes; *satis protense*, quod ad durationem; *vel secundum quid*: Sic aqua tepefaeta dici potest calida, gradu quodam, non simpliciter; *Æthiops albus* dentes; *pallidus rubicundus*, propter *repentinam erubescenciam*.

231. *Quæ-*

231. *Qualitas* 1. recipit magis & minus, potestq; intendi & remitti: 2. Una alteri contraria est, ut sese mutuò ex subjecto expellant: 3. efficit ut aliquid dicatur simile aut dissimile: 4. Per qualitates suas substantia est efficax, eæq; sequuntur formam. Itaq; 5. *Qualitas* quantitate nobilior est, hæc tamen illâ prior naturâ.

232. *Species* ejus sunt Quatuor, sed combinatæ: 1. *Habitus* & *Dispositio*: 2. *Potentia naturalis*, & *impotentia*: 3. *Patibilis qualitas*, & *Passio*: 4. *forma* & *figura*.

233. *Habitus* est *qualitas stabilis & firma*, naturalem subjecti potentiam ad operandum facilitans: *Dispositio* habitum præcedit, ejusq; initium est. Ergò 1. *omnis habitus* est *operativus*, sive ad operandum aliquid ordinatus: 2. *Alicui naturali potentia*, ut principium quoddam secundarium ad facilius operandum, *superadditur*: 3. *ubi talis potentia non est nec habitus esse potest*; ut in asino ad lyram, in equo ad volandum: possunt autem in brutis quòq; quidam quodammodo habitus poni; quanquam propriè non sint, in ἀλόγοις.

234. Sunt autem *habitus alii infusi*, ut θεόσδοτοι, fides, spes, charitas; alii *acquisiti* per crebros actûs: & hi vel *corporis* qui per corpus exercentur, vel *animi solius*: horum alii sunt *Intellectuales*, alii *morales*; *contemplativi*, vel *activi*, de quibus supra Cap. 1. de Encyclopædiâ n. 9. & seqq. De Moralibus, Virtutibus & vitiis, agit *Philosophia Moralis*.

235. *Potentia naturalis ad agendum inge-*

nita est qualitas; in quo ab habitu & dispositione maximè differt. v. gr. in homine est *docilitas*, quæ est potentia naturalis & *dispositio* quædam non usu acquisita, sed *connata*: huic contraria est *naturalis indispositio, indocilitas*, quæ dicitur *impotentia naturalis*. Si ad $\Phi\acute{\upsilon}\sigma\iota\nu$, naturæ aptitudinem, accedat studium, $\text{Μάθνησις καὶ ἀσκησις}$, fit dispositio acquisita, habitus rudimentum, & tandem ipse habitus. Referuntur huc & aliæ potentiæ, partim *Activa*, ut in igne urendi; partim *Passiva*, ut in ligno recipiendi figuram aut formam aliquam.

236. Sunt autem *Potentia* naturales aliæ *occulte* per $\sigma\upsilon\mu\pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\iota\alpha\nu$ aut $\acute{\alpha}\nu\tau\iota\pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\iota\alpha\nu$, ut in magnete tractiva ferri, in Lupis & Agnis discordia, quæ etiam in fidibus, ex eorum intestinis factis, manere fertur; aliæ *manifestæ*, exq; vel pluribus *communes*, ut in omnibus gravibus tendendi deorsum ad centrum; vel *proprie* speciei, ut in homine ridendi, in cane latrandi. Huc pertinent *potentiæ animæ* vegetativæ, sensitivæ, & rationalis; de his agit in primis *Philosophia Naturalis*.

237. *Qualitas patibilis* est affectio quâ primò & per se afficitur sensus, sive quæ passionem infert sensui, & consequenter appetitui: hæc affectio cum citò transit *passio* dicitur, ut rubor ex obortâ verecundiâ, pallor ex metu.

238. *Differt patibilis qualitas à potentiâ naturali*, quòd hæc per se ad operandum ordinatur; illa subjectum per se afficit, & concomitanter in sensibus aliquam passionem efficit. Tales qualitates sunt
sensiles,

sensiles, objecta sensuum: *visibilia*, lux & color; *audibile*, sonus; *odorabile*, odores; *gustabile*, fapores; *tactilia*, calor & frigus, humiditas & siccitas; ex quibus oriuntur, raritas, densitas, duritia, molli- ties, crassitudo, subtilitas &c. de quibus *Physicus*: Item, desiderium, fames, sitis, dolor, voluptas, & *affectus* in appetitu sensitivo, aut concupiscibili, & intellectivo, spes, metus, ira, odium &c. de quibus *Theoreticè Physicus*, *Practicè Ethicus*.

239. Forma & figura qualitates sunt cor- porum externæ, ortæ partim ex partium quantita- tivarum determinatione aut delineatione; partim ex earundem dispositione & proportione, cum dif- ferentiâ lucis & coloris; undè *formosi* denominan- tur & *deformes*, Naturâ vel arte: Discrimen vix ullum, etsi dicatur:

Formam viventis, picti dic esse figuram.

De his in genere agit *Mathematicus* in lineis, angu- lis, superficiebus, & corporibus schemata regula- ria vel irregularia contemplans.

240. III. Relatio est accidens reale, *quæ- sitis* aut habitudo quædam, per quam unum ad aliud refertur. Relata sunt quorum totum esse est ad aliud referri.

241. *Omni*bus quidem *absolutis entibus* potest *relatio* accidere: omnia enim aliquâ ratione se respi- ciunt, v. gr. ut causa & effectus, substantia & ac- cidens, &c. Sed non omnis respectus est *relatio Predicamentalis*; verum ille tantum, qui est inter duos terminos, quorum totum esse est relativum ad alterum.

242. Non

242. Non igitur huc pertinent, quæ *relata* dicuntur *per accidens*, secundum dici tantum, & non *mutua*, scil. quæ per se aliquid absolutum sunt, & citra respectum ad aliud, ut scibile, sensibile, quæ etiamsi nec scientia sit, nec sensio, sunt aliquid: sed ea tantum quæ tota per se *relata* sunt, secundum esse, & *mutua*, ut se ponant & tollant, ut Pater & filius, maritus & uxor, præceptor & discipulus, quorum alterum quicquid est, alterius est.

243. In tali relatione est 1. Subjectum, 2. fundamentum, 3. Terminus: *Subjectum*, cui inest, & Quod denominatur à relatione; ut Abraham Pater à paternitate respectu Isaaci: *Fundamentum* est accidens quoddam absolutum, v. gr. quantitas, aut qualitas, actio aut passio, cui relatio innititur, & si in actum hoc deducatur, oritur relatio; quæ dicitur ratio fundandi: Sic in Abrahamo est potentia generandi, quâ in actu positâ fundatur ejus paternitas. *Terminus* à quo *relatum* dicitur, Pater; ad quem *correlatum*, Filius.

244. His relatis prædicamentalibus proprium est, 1. *Quod sint simul naturâ*, 2. *se mutuò ponant & tollant*, affirmato scil. uno, affirmetur & alterum, & contrâ: 3. *se se invicem definiant*, cognitoq; uno cognoscatur & alterum.

245. Quibusdam accidit *contrarietas*, & ut recipiant magis ac minus, non quâ *relata* sunt, sed quatenus fundamentum est in Qualitate: Indè *Relata* scholasticè dicuntur *alia equiparantia*, inter quæ æqualitas est & similitudo, ut inter amicos: nam *amicitia æquales aut accipit aut facit*: alia
disqui-

disquiparantia, ubi contrà inæqualitas & dissimilitudo, ut inter Dominum & Servum.

246. IV. Actio est forma à quâ denominatur agens: vel est motus ab Agente in Patiens, quo dicitur aliquis aliquid agere. Cæterum *predicamentalis actio* est propriè transiens, sive *transitiva*, quæ reverâ mutationem infert patienti, ut calefactio: nam actiones immanentes, sive *intransitiva*, ut intelligere, velle, sentire, &c. reductivè tantum huc pertinent, aut latius accipiendum est vocabulum actionis, ut in priore descriptione.

247. V. Passio est receptio motus agentis in patiente, quod indè pati dicitur. Requiruntur itaq; hic 1. *Agens*, ens aliquod actuale, 2. *Patiens*, ut subjectum recipiens, 3. *Potentia* aut *vis agendi* in agente necessaria & sufficiens, ἐπέγεια: cui respondet 4. *potentia recipiendi* in patiente, ut capax sit: 5. *Actio* ipsa agentis, sive motus à termino à quo, ad quem: quæ fit per aliquem *contactum*, corporalem aut virtuales: 6. *Medium* per quod ab agente tangitur patiens, quod & debite propinquum, & dispositum esse oportet, ne sit actioni impedimento: 7. Tum si nihil impediatur porrò sequitur *Terminus & finis*, ἐπέγνημα, formæ alicujus introductio & receptio à patiente: Sic 1. ignis, 2. in aquam, 3. vi caloris sui, 4. quem aqua recipere apta est, 5. per calefactionem activam, & contactum, 6. medio interveniente aëre, & vase, 7. nisi impediatur, introducit calorem.

248. 1. *Agere & pati recipiunt contrarietatem*,
itemq;

itemq; gradus, *magis ac minus*: per qualitates, ut calefactio & frigeffectio, per calorem & frigus. 2. *Receptivum non recipit juxta modum imprimentis, sed juxta modum suae receptivitatis*: Sol emollit & liquefacit ceram, non lapidem, qui mollitiem nequit recipere. 3. *Actiones sunt suppositorum*; denominativè: nam effectivè sunt à formis eorum: Sic homo dicitur generare, ut principium quod; sed per potentiam naturalem, quæ est principium quo: 4. *Nulla substantia, prædicamentalis scil. agit immediate, actione puta transitivâ, & transmutativâ, in quâ concurrunt agentis conatus, & vis activa, & resistentia patientis. Ex hac resistentiâ oritur reactio, quâ patiens vicissim agit in agens, ut hoc quoq; aliquid patiatur: hinc lassitudo agentis, & cum ventriculus vinum concoquendo calefacit, vicissim ab eo calefit.*

249. VI. Quando est accidens rei durationem significans, quando fuerit, sit, aut futura sit? heri, hodiè, cras, &c. Deo tribuitur *æternitas*, quæ caret principio & fine, totaq; simul & indivisibilis est, ac omnibus temporis differentiis coëxistit: est enim punctum ambiens omnia tempora. Sed hæc Prædicamenta transcendit: Spiritibus competit *ævum*, creatum, sed indivisibile & interminabile: corporibus *Tempus*, quod est mensura motus, secundum prius & posterius, de hoc & sequenti *Physicus*, qui & de Actionibus naturalibus, ut *Ethicus* de moralibus.

250. VII, Ubi est accidens per quod res præsens

præfens dicitur esse alicubi. Deo non competit ubi prædicamentale, qui ubiq; est *repletivè*: Spiritus sunt alicubi *definitivè*, citra extensionem sui, ut toti sint in toto, & in quâlibet parte sui Ubi: Corpora sunt in loco *circumscriptivè*, cum extensione sui, ut tota sint in toto suo spatio & partes in partibus. Quando & Ubi nec contrarietatem admittunt, nec magis aut minus, ut nec Tempus nec locus, quæ ad Quantitatem referuntur.

251. VIII. Situs est positio partium corporis cum respectu ac ordine ad suum Ubi; estq; vel *naturalis*, ut v. gr. capitis sursum, pedum deorsum; vel *voluntarius*, ut stare, sedere, jacere, in homine &c.

252. IX. Habitus est quo adjacentia corporis ad corpus significatur: quando scil. corpori corpus aliud adjacet, vel *naturale*, vel *artificiale*, tunc dicitur *habere*, ut homo capillos, piscis squamas, avis pennas: *habitus* igitur est, esse capillatum, squamosum, pennatum, vestitum, inauratum, de albatum. Satis de *Metaphysicis*; Methodum & usum indicavi in *Topicis*.

F I N I S.

17
[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

21

JK 36

ULB Halle
005 129 710

3

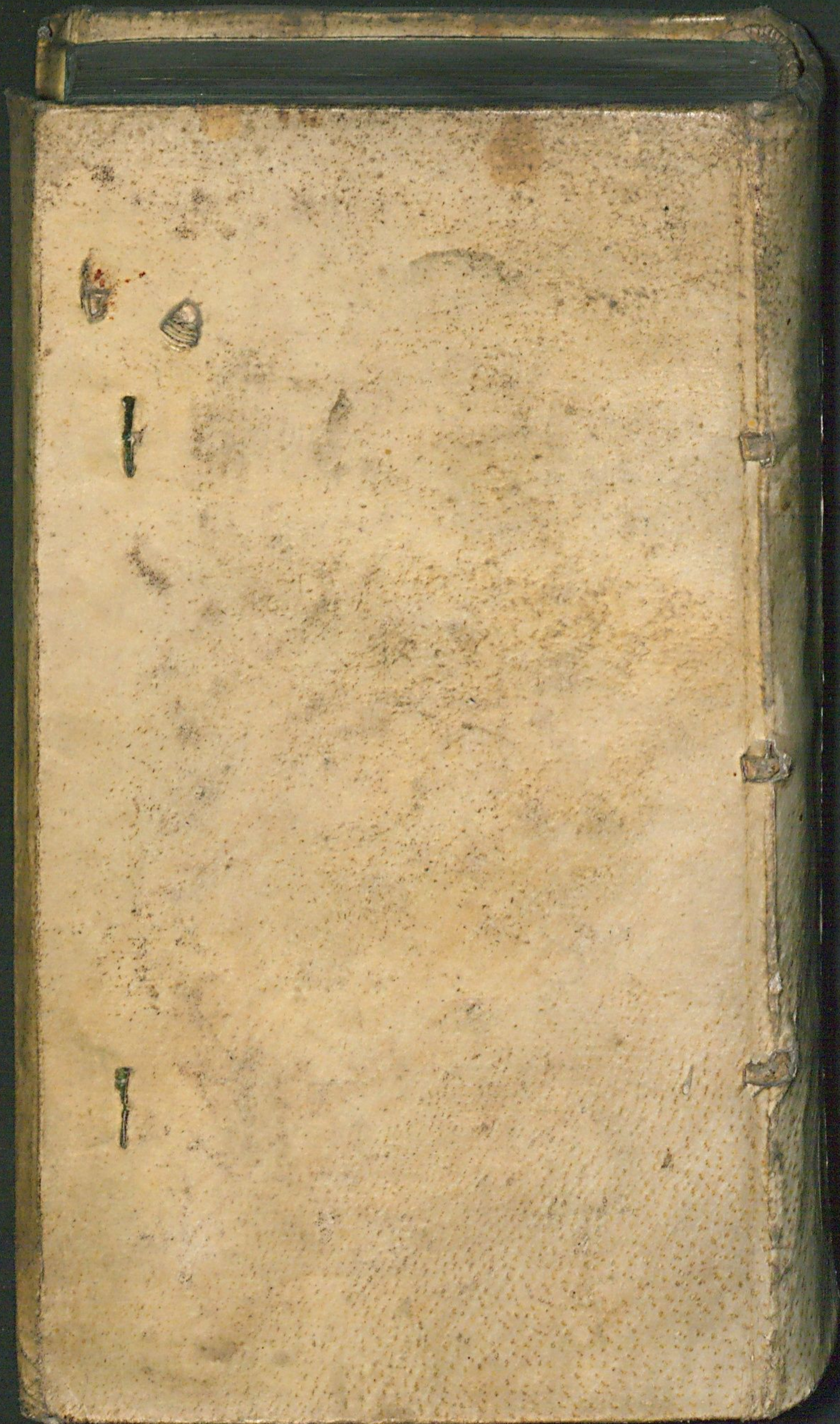

13/12

MC

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8

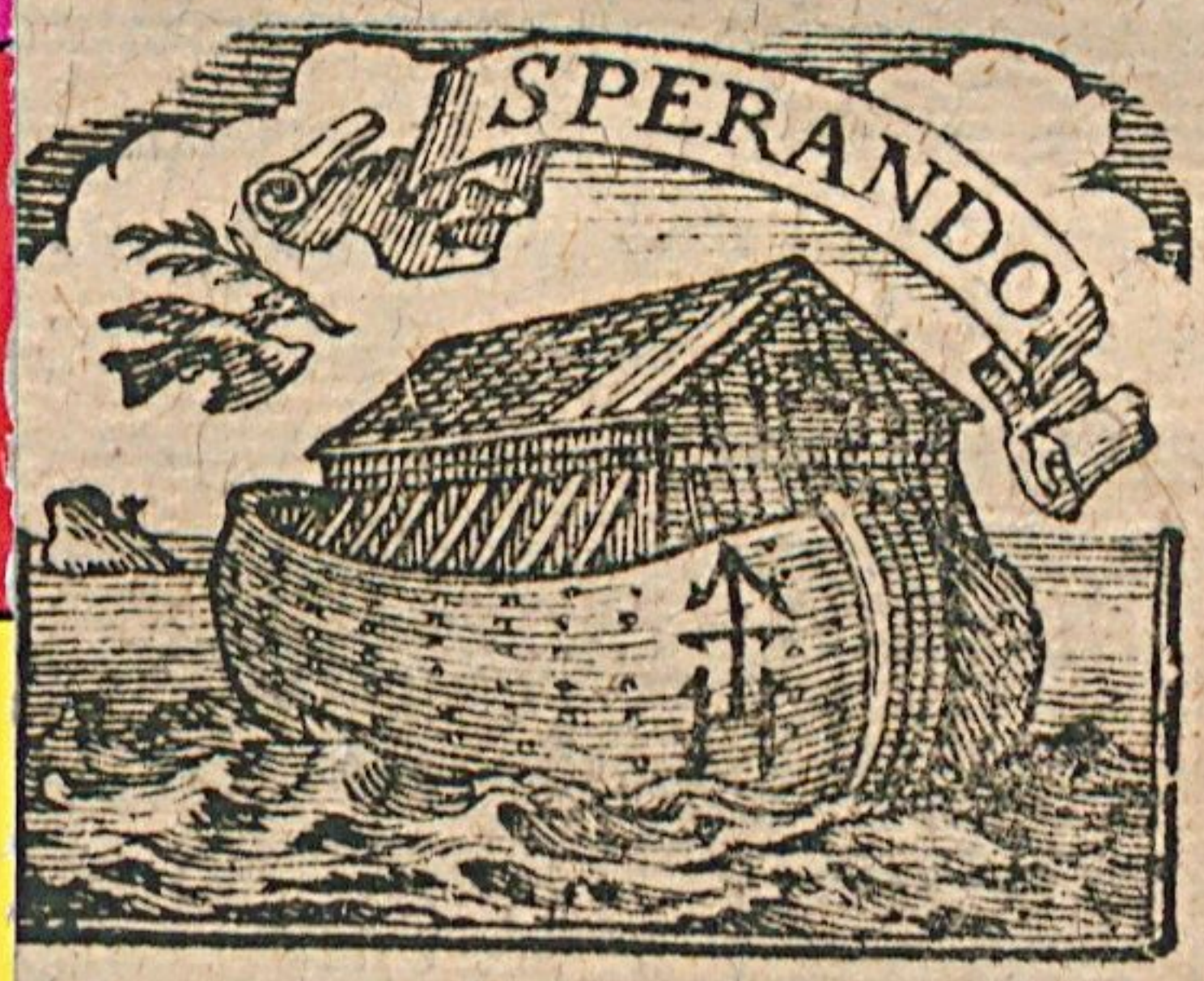
B.I.G.

Farbkarte #13

2
EPITOME
ET APHYSICÆ

optimis auctoribus selectæ,
pro Juventute
GNASII RATISPO-
NENSIS.

NORIMBERGÆ,
ibus JOHANNIS TAUBERI,
CHRISTOPHORI GERHARDI.

ANNO M. DC. LXIV.

